

**SZTUKA URBANISTYKI NA TLE CHIN - ZARYS EWOLUCJI.
CHARAKTERYSTYKA WYBRANYCH MAŁYCH MIAST**

**THE ART OF URBAN DESIGN IN RELATION TO CHINA
– THE OUTLINE OF THE EVOLUTION.
A CHARACTERISTIC OF THE SELECTED SMALL TOWNS**

Wojciech Kosiński

Prof. zw. dr hab. inż. arch.

Politechnika Krakowska
Wydział Architektury
Pracownia Proj. Arch. Krajobrazu

STRESZCZENIE

Autor przedstawił własne badania na temat sztuki projektowania miast w Chinach, dokonane na miejscu i na drodze badań literaturowych. Wyróżnione zostały „klasyczne” miasta geometryczne oraz „romantyczne” miasta organiczne. Autor ukazuje niedoceniane w Europie zasługi Chin w teorii oraz praktyce kształtowania miast. Sugeruje, iż „chińska lekcja” – także w dziedzinie sztuki kształtowania miast, posiada i reprezentuje najwyższe światowe standardy, i dlatego wymaga stosownego potraktowania

Słowa kluczowe: Chiny, Europa, miasto, urbanistyka, architektura, ludzie.

ABSTRACT

The author presents his original research on site, as well as an analysis of literary sources, on the topic of the art of planning cities in China. The author divides the subject matter into the “classical” geometric type cities and the “romantic” organic layouts. The author points out the achievements of the Chinese in the field of both theoretical and practical urban design, which is so often overlooked by Europeans. He also suggests that this “Chinese lesson” – in the art of designing cities, is of the highest world standard and demands due praise.

Key words: China, Europe, town, urbanism, architecture, people.

1. UWARUNKOWANIA HISTORYCZNE CHIŃSKIEJ SZTUKI KSZTAŁTOWANIA MIAST – TŁO WSPÓŁCZESNEJ ERUPCJI URBANISTYCZNEJ

Sztuka kształtowania miast w Chinach sięga w przeszłość pomiędzy siódmym, a piątym tysiącleciem przed naszą erą. Wnioskując z tych danych można wysnuć pogląd, że Chiny są jedną z ojczyzn urbanistyki. Wiarygodne opinie naukowe na temat wyglądu struktury owych najstarszych miast, nie ferują precyzyjnych stwierdzeń, czy i w jakim stopniu posiadały one strukturę prawdziwie urbanistyczną. Wiąże się to np. z opasaniem obronnym, regularnymi ulicami oraz placami publicznymi. Nie jest stuprocentowo pewne, czy owe najwcześniej datowane założenia, nie były raczej strukturami w typie osad i wsi, a więc bardziej amorficznymi niż geometrycznymi, wynikającymi więcej z natury niż z kultury. Późniejsza działalność miastotwórcza w Chinach przynosi szereg doniosłych osiągnięć w tej mierze, zwłaszcza w odniesieniu do miast średnich i małych.

Chińska urbanistyka modelowa dotyczy zwłaszcza miast wzniesionych lub rozbudowanych przez antyczne dynastie Szang i Zu (Szu), a następnie przez wielkiego cesarza Jongle z dynastii Ming, równoległej czasowo z późnym średniowieczem oraz wczesnym renesansem w Europie. Potem stopniowo postępuje stagnacja, przejawiająca się we wszystkich dziedzinach obejmujących państwo, kraj i społeczeństwo, zwłaszcza w toku wieku XIX-go. W konsekwencji, w okresie przysłowiowego „nomen-omen” fin- de – siec’u doprowadza to na przełomie lat 1911/1912 do upadku cesarstwa, i do utworzenia demokratycznej republiki pod kierunkiem świątłego dr. Sun Jat Sena. Wówczas, do połowy lat 30. XX. wieku trwa okres wybitnej pozytywnej ewolucji demokratycznej i wolnorynkowej. To odzwierciedla się szeregiem cennych przedsięwzięć w dziedzinie kształtowania miast.

Po okresie wojen i rewolucji w latach 30. i 40. XX wieku, władzę przejmują komuniści z Mao Tse Tungiem na czele. Do czasu jego śmierci (1976) trwał terror polityczny i gospodarczy, z mnóstwem brutalnych i niszczyielskich poczynań wobec przestrzeni miejskich. Jego następcą Teng (Deng) Siao Ping wprowadził iście rewolucyjną zasadę „jeden kraj – dwa systemy”, dopuszczając obok komunistycznego totalizmu – gospodarkę rynkową i szeroką współpracę z Zachodem. W ten sposób zaistniała możliwość – dobrze wykorzystana – wykreowania tak zwanego „cudu gospodarczego – rynkowego socjalizmu” [21]. Przyniósł on niespotykany wzrost ekonomiczny, wyrażony między innymi inwestycjami miejskimi. Rewelacje współczesne w tej dziedzinie, zarówno w metropoliach jak w wybranych miastach na prowincji, są pod względem rozmachu i sprawności atrakcyjniejsze niż jakiegokolwiek w świecie: „*Obecny postęp w chińskim procesie rozwojowym, jest bezprecedensowy w historii*” [10].

Lekcja chińska z dziedziny historii urbanistyki, zmienia dotychczasowe standardowe myślenie europocentryczne o dziejach kształtowania miast. Zachodnie monografie i podręczniki z dziedziny sztuki budowy miast, zarówno dawniejsze jak też współczesne, przeważnie rozpoczynają tę historię znacznie później niż ona zaistniała naprawdę. Wyznaczają pionierskie miejsca w tej tradycji gdzie indziej niż pojawiła się ona w ogólnie znanej i nauczanej - zbadanej rzeczywistości. Standardowe opinie rozpoczynają więc tę historię od śródziemnomorskich miast greckich z klasycznego okresu Peryklesa i dzieł Hipodamosa z 5 w. pne, albo od założenia Rzymu.

Bardziej ambitne prace natomiast wyprowadzają sztukę miast świata od Egiptu lub Mezopotamii z Babilonem na czele, a więc cofają tę sztukę do okresu między 2-gim a 1-szym tysiącleciem pne. Natomiast poważna aktualna wiedza, w tym także zaczerpnięta z Chin, znacznie jest wzbogacona; przez co zmienia dość poważnie obiegową geografii i historię wczesnych kreacji miejskich, w tym także wspaniałych arcydzieł sztuki kunsztu: obmyślenia, projektowania i kształtowania urbanistycznego.

Stan badań na temat przeszłości i współczesności sztuki kształtowania miast chińskich, jest odzwierciedleniem wspomnianej wyżej śladowej i selektywnej wiedzy Europejczyków na ten temat. Tak więc prawie nie istnieją w tej dziedzinie publikacje autorstwa badaczy pochodzących z kontynentu europejskiego. Natomiast owa dziedzina badań jest repre-

zentowana głównie przez trzy środowiska naukowe, przede wszystkim uniwersyteckie, z: Wielkiej Brytanii, USA i Chin. Przedstawiciele tych ostatnich z wymienionych, reprezentują aktualnie trzy naukowe środowiska, odzwierciedlające odpowiednio trzy polityczne byty chińskie kształtujące kulturę i badania naukowe.

Pierwszą formacją z tych trzech, jest komunistyczna tak zwana Chińska Republika Ludowa. Drugą - Hong Kong; w okresie 1842–1997 r. zamorskie terytorium Wielkiej Brytanii; obecnie Specjalny Region Administracyjny Chińskiej Republiki Ludowej, w którym obowiązują paszporty brytyjskie szczególnego typu. Trzecią chińską formacją polityczną, cywilizacyjną i kulturową jest Tajwan (ang. Formoza), czyli tzw. Republika Chińska, kontynuująca pierwszą republikę dr. Sun Jat Sena z lat 1912-1949 pod rządami postępowej partii Kuomintang, nieuznawana obecnie przez większość państw. Badania i publikacje nt. miast chińskich znacznie rozwinęły się w czasie wspomnianej wyżej transformacji, która nastąpiła po śmierci komunistycznego dyktatora Mao Tse Tunga.

Szczególnie atrakcyjną ogólną panoramę przeglądowną publikacji naukowych o miastach chińskich i gruntowne źródło wiedzy o ich zawartości, stanowi bibliografia uniwersytetu w Oksfordzie [31]. Źródło to w pierwszym, ogólnym ujęciu, zawiera dane bibliograficzne kilkuset pozycji, często internetowych, ale w pełni naukowych, recenzowanych, z linkami do bardziej szczegółowych informacji oraz do połączenia z pełnymi publikacjami pdf. W drugim – szczegółowym, b. przydatnym merytorycznie ujęciu, przedstawiono 148 pozycji - czołowych w opinii Oksfordzkiej redakcji - ze streszczeniami. W tym spisie, pozycje literaturowe – prestiżowe, z zasady publikowane drukiem – grupowane są tematycznie.

Przykładowe grupy tematyczne wymienionej bibliografii to: 1.*Chińska urbanistyka – przemiany i nowoczesność*; 2.*Archiwalia i statystyki miast chińskich: państwowe, regionalne i municypalne*; 3.*Czasopisma tematycznie związane z urbanistyką chińską - historyczne, kulturalne, społeczne*; 4.*Polityka i ekonomia urbanistyczna*; 5.*Kultura miejska w Chinach – ludzie i przestrzeń*; 6.*Duże miasta w epoce dynastii Ming w latach 1368-1644 i w epoce dynastii Qing w latach 1644-1911*; 7.*Teoretyczne perspektywy kształtowania urbanistycznego*; 8.*Studia regionalne dla urbanistyki*; 9.*Życie publiczne i społeczne w dużych miastach*; 10.*Chińskie metropolie portowe*; 11.*Metropolie w erze Chińskiej Republiki w latach 1911-1949*; 12.*Miasta w erze maoizmu 1949-1976*; 13.*Planowanie i architektura miast chińskich*; 14.*Miasta współczesne – geografia, administracja, ekonomia*; 15.*Migracja ze wsi do miasteczek i metropolii – społeczeństwo miejskie*.

2. NAJSTARSZE MIASTA CHIŃSKIE NA TLE WCZESNYCH MIAST INNYCH KULTUR

Najstarszym rozpoznany przez badaczy zespołem urbanistycznym w Chinach – i na obszarze Azji Wschodniej w ogóle, było miasto Ban-Po (Banpo), które funkcjonowało w okresie około 4800–3750 r. pne [4]. Zostało zlokalizowane na wytworzonej przez Żółtą Rzekę równinie Tsong-Yuan (Zongjuan).

Dla zarysowania pełnej znanej genezy urbanistyki należy wskazać, że są cywilizacje miejskie znacznie od chińskich dawniejsze. Niewątpliwie starsze od wspomnianego pramiasta chińskiego Ban-Po, jest Çatal Höyük, leżące na terenie dzisiejszej Turcji. Jego świetność przypadła na okres około 7000 r. pne. Z kolei „rówieśne” z Ban-Po, izraelskie Jerycho, datowane jest czterema kolejnymi etapami rozwoju i doskonalenia struktury urbanistycznej, w okresach przed naszą erą, około: 6800 r., 4500 r., 2600 r., a zwłaszcza 1700 r. - już w najbardziej dojrzałej postaci, rozświetlonej przez biblijną Księgę Genesis.

Ban-Po jest na pewno wcześniejsze niż dwa słynne miasta sumeryjskie, uznawane za najstarsze w Mezopotamii. Jedno z nich to Eridu, zlokalizowane u ujścia Eufratu do Zatoki Perskiej, fundowane około 5400 r. pne. Kolejne to, bardziej znane Uruk, lokowane przy starorzeczu Eufratu. A więc jeszcze „przed potopem”, odnotowanym w annałach i datowanym pomiędzy 4000-3100 r. pne. Dopiero po nich zbudowano Babilon, którego fundacja nastąpiła około 2300 r. pne, a okres świetności znany ze źródeł miejscowych i z Biblii, przypadł około 1900 r. pne.

Z kolei na obszarach Egiptu, do najstarszych odkrytych zespołów urbanistycznych należy mało dotąd znane, staro-dynastyczne El Kab, utworzone w latach 1550-1099 r. pne. Jest rewelacyjne: kwadratowe, jakby minimalistyczne, ulubione przez Rema Koolhaasa, który przyjął je za inspirację do swego projektu RAK Gate w Emiratach w 2008 r. Drugim super-miastem egipskim: wiekowym i pięknym, a także niezwykłym z powodu zwrotów historii, jest słynna Amarna, nad Środkowym Nilem, zbudowana z woli faraona-reformatora, monoteisty – genialnego Echnatona, jako jego nowa stolica, w 1346 r. pne. Niestety efemeryczna, podobnie jak jego rządy.

W chronologii sztuki kształtowania urbanistyczno-architektonicznego, jeszcze jedno chińskie miasto należy do światowej czołówki - w dziedzinie prastarych miast, które wciąż są w pełni aktywne i rozwijają się. Jest nim Luo-Yang (Luojiang) założone około 2070 r. pne, Należy do wspomnianej wąskiej elity najstarszych miast w skali globalnej, aktualnie pomysłinie funkcjonujących. Jest ono położone w połowie szerokości geograficznej między Szanghajem a Pekinem, nieco w kierunku zachodnim, dalej od morza niż wspomniane mega-miasta. Jego dzieje, liczące około 4000 lat, są wypisane w licznych ogrodach archeologicznych obecnego śródmieścia.

Obecnie, po przeciwnej stronie rzeki, na podobieństwo innych dynamicznych miast chińskiej transformacji, budowane są rzędami - gigantyczne, smukłe wieżowce mieszkaniowe. Osiedla te mieszczą setki tysięcy, a potem miliony nowych przybyszów, przyjeżdżających ze wsi do pracy w miastach, przyczyniających się w ten sposób do urbanizacji wszechczasów, również rekordowej w skali światowej. W świetle naukowych danych zawartych w niniejszym rozdziale – Chiny stanowią jedną z najważniejszych „kolebek” urbanistyki. Dlatego obiegowe stwierdzenia, jakoby były one w tej mierze znacznie późniejsze niż Mezopotamia i Egipt, można jednoznacznie uznać za absurdalne.

3. MIASTA STARO-CHIŃSKIE O SZCZEGÓLNYM ZNACZENIU

Szczególnie istotnym doświadczeniem dawnej chińskiej sztuki urbanistycznej było zbudowanie miast zarówno małych będących głównym typem urbanistycznym, jak też miast zarządczych, które w swojej epoce należały do większych w ówczesnym świecie. Taka tendencja pozostała w Chinach do chwili obecnej. Wynika to zarówno z wyjątkowo wielkiej liczebności chińskiego społeczeństwa jak też z wspomnianej urbanizacji, czyli migracji ze wsi do miast „Państwa Środka”. Władze chińskie cechuje szczególna megalomania wielkich liczb, np. w odniesieniu do ilości miast, niezależnie od politycznego ustroju: cesarstwa, demokracji, komunizmu, a obecnie hybrydy komunistyczno-kapitalistycznej.

Najbardziej spektakularne pionierskie przykłady w dziedzinie kreowania nowych miast, zostały dokonane w epoce dynastii Szang (ang. Shang). Panowała ona i budowała liczne miasta, w tym znaczące w historii, w okresach: wczesno-dynastycznym w latach 1766-1556 pne. oraz wielko-dynastycznym w latach 1556-1046 pne.

Wstępem do znakomitej serii urbanizacyjnej z okresu i woli władczą dynastii Szang, było miasto Ao; inna wersja jego nazwy to: Bo. Zbudowano je najprawdopodobniej niedługo przed rokiem 1400 pne. Było niejako ćwiczeniem przygotowującym do budowy przyszłych, większych miast. Stanowiło w rzucie prostokąt ufortyfikowany, z utwardzonym wałem ziemnym. Otoczone było wsiami, które były również ufortyfikowane. Ao, wg archeologów, nosiło wymiary 2 x 1,75 km, co odzwierciedla się powierzchnią 3,5 km². Dla porównania rzut Babilonu posiada powierzchnię prawie trzykrotnie większą - 9,5 km² [7].

Miasto Ao według nowych badań, miało w ufortyfikowanych granicach zlokalizowane obszerne areale rolne (por. analogię do współczesnych tendencji „urban rural area”), ale pozbawione wsi. Ludność rolnicza zamieszkiwała bowiem na zewnątrz „miasta-matki”, we wspomnianych „wsiach-podgrodziach” w jego pobliżu, skąd udawała się do pracy wewnątrz miasta. Na zewnątrz miasta, pomiędzy ww. wsiami, znajdowały się też fabryki produkujące np. wyroby z brązu, ceramiki, tkanin, futer i rogów oraz kości. Natomiast

zakłady kluczowej produkcji, np. huty i destylatornie stawiano - bardziej bezpiecznie - wewnątrz miasta [6]. Zwyczaj lokowania obiektów produkcyjnych w śródmieściach umasowiono w Chinach znacznie później niż, wskutek rewolucji przemysłowej w Anglii i USA, bo dopiero pod rządami komunistów, zwłaszcza za czasów Mao Tse Tunga. W okresach cesarskim i republikańskim pod władzą dr. Sun Jat Sena w 1. połowie XX wieku - fabryki zaczęto uważać w Chinach za zbyt groźne dla ludzi, aby lokalizować je w miastach.

Miasto Ao i jemu podobne – stanowiły siatkę otaczającą metropolię. Warsztatowo były „przymiarką” mocodawców – inwestorów z dynastii Szang, dla ich stołecznego miasta Szang, położonego w pobliżu obecnego miasta średniej wielkości - Aniang, w regionie Pekinu. Czołowy władca w dziejach tej dynastii - cesarz Pan Keng oddał konstelację miasteczek i stolicę Szang do użytku w roku 1384 pne [34]. Badacze nie są zgodni, co do ewentualnego istnienia wokół ówczesnych miast - murów lub innych obwarowań [6].

Niektóre z tych miast mogły nie posiadać fortyfikacji obronnych; które zastępowała woda. Część z nich opływała gigantyczna Żółta Rzeka, która wyrzeźbiła wysokie skarpy, dające naturalną ochronę dla obszaru kilkudziesięciu kilometrów kwadratowych. Poza tym położenie pośrodku kraju, z dala od niebezpiecznych granic oraz znakomite uzbrojenie stacjonujących w wokół cesarskiej siedziby sił zbrojnych, dawały miastom małym i większym znaczną rękojmię bezpieczeństwa [36].

Ówczesne domy mieszkalne w miastach wykonane były z ubijanej ziemi. Badacze nie są zgodni w poglądach, czy były one tylko parterowe, czy również piętrowe. Budynki pomocnicze były wznoszone ze struktur wiklinowych plecionych między słupkami, często wzmacniane upychanym między wiklinami błotem i mułem. Na ulicach znajdowały się latarnie emanujące światło pochodzące z pochodni, palników lub dużych świec. Słupy tych latarni były wyposażone w osłaniające płomienie daszki, wykonane z maty trzciny, obłożonej tynkiem błotnym [8].

Wśród wykopalisk odkryto między innymi ślady takich budowli jak: pałace, szkoły, budynki archiwów, różne inne gmachy służące władzy i zbiorowości społecznej, a także ośrodki sakralne, świątynie i cmentarze. Miasta mniejsze i większe stanowiły, bowiem centra dwóch władz: świeckiej i religijnej, o randze według hierarchii miast. Ten dualizm władz w mieście wynikał ze szczytów hierarchii: gdyż najwyższą władzę kapłańską piastował cesarz. Był uważany za potomka głównego boga Tiwia (ang. transkrypcja Tivia), z którym według przekonań, komunikował się poprzez duchy przodków. Ta struktura władzy świeckiej i kościelnej, ale w jednych rękach, znacznie ułatwiała sprawowanie rządów, całkowicie totalitarnych. Nie istniały w Chinach tendencje równoważenia władzy, występujące w starożytnym Egipcie i w Europie, gdzie kapłani mogli sprzeciwić się świeckiemu władcy, co zawierało pierwiastek mini-demokratyczności władania.

4. DZIEJOWE OSIĄGNIĘCIA PIERWOTNEJ CHIŃSKIEJ URBANISTYKI GEOMETRYCZNEJ

Sumując ważny etap urbanistyki za czasów dynastii Szang można stwierdzić, że przekazy dowodzą, iż pomimo wspomnianych odkryć i osiągnięć urbanistyczno-architektonicznych i krajobrazowych, nie stworzyła ona prawdziwych wielofunkcyjnych miast, ale elitarne zespoły pałacowo-świątynne - pięknie, bogato i rozlegle rozbudowane, podczas gdy społeczeństwo zamieszkiwało nadal w strukturach wiejskich. W kategoriach funkcjonalno-kompozycyjnych w odniesieniu do miast, elity Szang zapisały dziejowe osiągnięcie. Zapoczątkowały zastosowanie w teorii i praktyce „magicznego kwadratu”. Miał on podział wewnętrzny 3X3 identyczne pola, dając w efekcie 9 małych kwadratów (ang. *triple divided square*). Ten model uzyskał pełną praktyczną doskonałość dopiero w następnej epoce. Należała ona do kolejnej dynastii – Czu/Zu¹, która początkowo była podporządkowana, jako wasalna - wobec dynastii Szang. Jednak w 11. wieku pne „wybi-

¹ Źródła angielskojęzyczne i polskojęzyczne ukazują różnorodną transkrypcję tej nazwy dynastii.

ła się na niepodległość”, przejmując hegemoniczną władzę nad chińskim cesarstwem, najprawdopodobniej we wspomnianym wyżej roku 1046 pne.

Wielce doniosłym elementem fascynujących dziejów urbanistyki chińskiej, jest działalność i wkład w sztukę budowy miast, wspomnianej wyżej dynastii Czu/Zu. Sprawowała ona pełną władzę nad Chinami w epoce brązu. Źródła przytaczają dwa różne okresy tej władzy: częściej 1046–256 pne [1], a rzadziej 1111-221 pne.² Wśród wielu miast wzniesionych pod kierunkiem cesarza tej dynastii, szczególnie ważne są dwie realizacje. Pierwsza to ukształtowane w stylu epoki Czu miasto religijne Czu-Juan u stóp świętej góry Mang, ukończone zapewne przed 1036 r. pne. Realizacja druga to miasto z rezydencją cesarską Czeng-Czu (dawn. pol. nazwa Czengczou, dawna ang. Chengzhou, nowa ang. Zhengzhou), położona nad rzeką Wei-Szui, ukończona w 1036 r. pne. Były owe założenia uznawane w czasach lokacji, a także dziś wskutek badań, za miasta idealne.

Przyczyną tej oceny jest wspomniany wyżej genialny schemat, na jakim te miasta budowano. Jest to schemat ponadczasowy, popularny do dziś np. w kostce Rubika i w kompozycjach minimalistycznych. Jest to więc wcześniej zasygnalizowany, „magiczny” kwadrat (ryc. 1). Ten schemat w odniesieniu do ówczesnego projektowania wraz z wykonawczymi szczegółami, uzyskał powszechną nazwę Obrządek Czu/Zu, ang. *Rites of Chou/Zhou* [28]. Jest to schemat kontynuowany, rozwijany i mutowany z powodzeniem przez późniejsze dynastie i epoki, łącznie z modernizmem, a zwłaszcza minimalizmem (por. współczesne rezydencje o podziału strukturalnych 3x3). Był i jest stosowany w różnych dziedzinach i skalach projektowania, od design’u, poprzez architekturę i urbanistykę po wielkoprzestrzenną planistykę.

Święte Pole jako sygnał magiczny ‘był zesłany dla chińskiego imperatora z nieba. Waga tego symbolu nie może być przeceniona – gdyż jest on geometryczną podstawą dla chińskiej: architektury, planowania urbanistycznego i geografii. W ten sposób idealne miasto stało się diagramem tego wieloznacznego symbolu kosmologicznego, wrysowanego w krajobraz. Obrządek Czu/Zu skodyfikował zasady na podstawie których magiczny kwadrat 3 x 3 mógł być przekształcony w miasto. Więcej – w ten sposób podyktowano planowanie od skali mieszkania do skali regionu [17].

W numerologii okresu dynastii Czu/Zu magiczny „trójkowy” kwadrat był modelem ogólnego pojęcia Święte Pole, które było wykorzystywane w systemach: astronomicznych, geograficznych i politycznych. Kwadrat środkowy symbolizuje centralny podmiot całego systemu. Stykające się z nim cztery kwadraty, tworzące równoramienny centralny krzyż, stanowią pierwszoplanowe elementy systemu - „jang”. Pozostałe cztery kwadraty również stanowią drugoplanowe elementy systemu – „jin”. Jest to system ściśle odpowiadający filozofii „tao” i wyprowadzonemu z niej światopoglądowi: „taoizmowi”. Jej pionierem był żyjący w połowie epoki dynastii Czu, filozof i nauczyciel: Lao-Tsy (604-531 r. pne) [19]. Głównym jego kontynuatorem, który po 250 latach, harmonijnie rozwinął, skonkretyzował i sformułował mądrość taoistyczną: był żyjący w końcowej fazie epoki dynastii Czu - filozof Czuang-Tsy (369-298 r. pne). Jest on autorem kultowej księgi, najważniejszej w kulturze chińskiej *Prawdziwa księga południowego kwiatu* [5], zarazem racjonalistycznej jak i poetyckiej działającej na wyobraźnię, podobnie jak dzieło Fryderyka Nietzschego: „To rzekł Zaratustra” [23]. Obrządek Czu przejawiał się budową miast według kultury „tao”, jako dopełniającego się kontrastu: centrum i jego otoczenia, świeckich i duchownych, arystokracji i ludu, etosu „jang” i „jin” (w transkrypcji polskiej). Dążnością budowniczych było tworzenie miast w kierunku największej na owe czasy harmonijności.

Kosmologiczny model został przetransponowany na model urbanistyczny - w sensie konstrukcji, a model krajobrazowy – w sensie kompozycji. Święte Pole zostało przymierzone do rzeczywistych pól terytorialnych. Jego uniwersalność wobec rozmachu inwestycyjnego, pozwoliło wykorzystać je od skali rezydencjonalnej do skali regionalnej. Ta skala „kra-ty regionalnej” stała się podstawą wielkoskalowej gospodarki przestrzennej w otwartym

² Dane wg: [8]. Transkrypcja anglojęzyczna nazwy dynastii „Chou”.

terenie rolniczym i wiejskim. Stała się więc poprzedniczką rzymskiej „centuracji”. W tym zakresie została także wykorzystana dla harmonijnego wyznaczania lokalizacji nowych miast i inwestowania w miasta istniejące – najbardziej przydatne gospodarczo i geopolitycznie, np. w sensie obronności kraju.

Miasta dynastii Czu posiadały czterostopniową hierarchię urzędową, ściśle odzwierciedloną ich fizyczną wielkością. Te z nich, które były nowo budowane, otrzymywały rygorystyczne plany w formie dziewięciopółowych kwadratów, o różnej długości modularnego boku, zależnie od ich pozycji w strukturze hierarchicznej. Ówczesną podstawową jednostką miary metrologicznej było „li”, liczące 358,20 metra. Odpowiednia podstawowa jednostka powierzchni liczyła jedno „li kwadratowe”: $358,20 \text{ m} \times 358,20 \text{ m} = 1,28 \text{ km}$ kwadratowego. Nosła nazwę „kwartał” lub „okręg” (miejski, ang.: *ward*). Tak scharakteryzowana hierarchiczność miast według Obrządku Czu przedstawiała się następująco:

1. Miasto stołeczne $9 \times 9 \text{ li} = 81$ kwartałów: $3,24 \text{ km} \times 3,24 \text{ km} = 10,50 \text{ km}$ kw.
2. Miasto pierwszorzędne $5 \times 5 \text{ li} = 25$ kwartałów: $1,80 \text{ km} \times 1,80 \text{ km} = 3,25 \text{ km}$ kw.
3. Miasto drugorzędne $4 \times 4 \text{ li} = 16$ kwartałów: $1,40 \text{ km} \times 1,40 \text{ km} = 2,00 \text{ km}$ kw.
4. Miasto trzeciorzędne $3 \times 3 \text{ li} = 9$ kwartałów: $1,10 \text{ km} \times 1,10 \text{ km} = 1,20 \text{ km}$ kw.

5. IDEALNE I MODELOWE DAWNE MIASTO CZENG-CZU (CHENGZHOU)

Głównym (arcy-) dziełem urbanistycznym, zbudowanym według taoistycznego Obrządku Czu/Zu było wspomniane już, miasto Chengzhou (wg transkrypcji anglojęzycznej). Zostało otwarte do użytku około 1036 r. pne. Jest ono położone nieco ponad 100 kilometrów na północny zachód od Szanghaju; leży nad rzeką Jangcy (-Kiang), przy tak zwanym Wielkim Kanale.

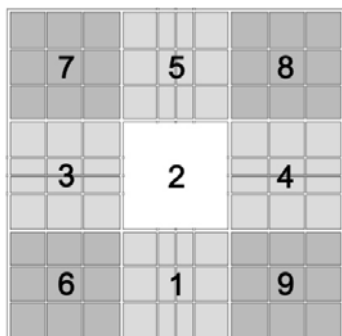
Miasto pierwotne - opisywane w niniejszej pracy, obecnie stanowi centrum współczesnego miasta. Jest znacznie przebudowane, zwłaszcza szkodliwie w okresie maoistowskiego komunizmu. Jego śladowe pozostałości archeologiczne w ścisłym centrum odgrywają rolę tak zwanego potocznie „starego miasta” – „starówki”. Urbanistyka tego historycznego zespołu spełniała stuprocentowo Obrządek Czu w wydaniu taoistycznym: yin–yang (transkrypcja anglojęzyczna); poczynając od wymogów lokalizacji. Zgodnie z tymi wymogami, miasto od południa zostało zwrócone ku akwenowi, a od strony północnej – w kierunku wzgórz. Kwadratowe miasta dynastii Czu były obowiązkowo orientowane geograficznie w ramach zasady feng–shui: kwadrat pokrywał się z kierunkami stron świata.

Główna brama z placem od południa, pałacem pośrodku, a zaplecze handlowe po jego stronie północnej – wyznaczały oś główną N-S. Skrzyżowanie „poziome”: świątynia – pałac – świątynia, wyznacza poprzeczną oś równoleżnikową W-Z. Jest w tym daleka analogia do kwadratowego miasta-obozu rzymskiego „castrum Romanum”, z dwiema prostopadłymi osiami symetrii: *cardo* i *decumanus*.

Od początku planowania, Chengzhou było uważane za projekt i realizację miasta idealnego. Stanowiło też wzór dla innych dzieł urbanistycznych na obszarze cesarstwa. Jego całościowa struktura wypełnia dokładnie warunki podane wyżej. Miasto stanowi kwadrat, podzielony na równe 9 kwadratowych pól. Pośrodku każdego boku znajdują się symetrycznie po 3 bramy w odległościach: $2 \times \frac{1}{2} \text{ li}$. Miasto posiada więc w sumie: $4 \times 3 = 12$ bram. Ich przedłużeniem są każdorazowo 3 główne aleje: na kierunku południkowym i 3 aleje na kierunku równoleżnikowym. Tworzą więc one centralny krzyż. Oprócz tych potrójnych głównych alei, poprowadzono bliżej obrzeży 4 pary alej drugorzędnych. Obsługują one ww. obrzeża, czyli kwadraty/dzielnice stykające się z obrzeżami, tj. z zewnętrznymi murami. Mury te miały 15 metrów wysokości oraz 20 metrów szerokości. Mury wewnętrzne otaczające zespół pałacowy, czyli „kwartał 2”, były znacząco mniejsze.

W sumie więc, wraz z 4-ma alejami obwodowymi, prowadzącymi bezpośrednio pod murami obronnymi, miasto posiadało 18 alej. Wszystkie miały zunifikowaną szerokość 30 metrów, co odpowiadało szerokości dziewięciu standardowych wozów. Aleje dzieliły każ-

dy z 9-ciu głównych kwadratów, na kolejne 9 małych; było ich więc w sumie 81. Dziewięć głównych kwadratów, tworzących dzielnicę miasta, miało bardzo starannie dobrane dominujące funkcje. Zastosowano dla nich odpowiednie formy zaaranżowania, według wymogów Obrządku Czu – Tao. Zostały one zarysowane poniżej, według kolejnej numeracji zastosowanej zgodnie z Obrządkiem, czyli Rytem.

Ryc. 1. Schemat chińskiego miasta klasycznego. Źródło: Wg różnych źródeł: opr. aut. Opr. graf. Studio AS Wojciech Kosiński, grafika Dariusz Kronowski, Miłosz Zieliński.

Fig. 1. The scheme of Chinese classical city. Source: following various. Sources: elaborated by the author. The graphic elaboration Studio AS Wojciech Kosinski, graphics by Dariusz Kronowski, Miłosz Zieliński.

1. Kwadrat pośrodku południowej strefy - z trzema bramami o wspaniałej artystycznej dekoracji - stanowi główny zespół wejściowy do miasta. Wyraża się przede wszystkim ceremonialnym placem. Doprowadza on wprost do kwadratu centralnego. Oprócz pomieszczeń straży, kompozycję zabudowy wokół placu akcentuje przylegający do pałacowego kwadratu (2), budynek hallu oczekiwania przed- audiencyjnych i pałac audiencyjny. Na placu w kwartale 1 bywały ołtarze. Wieki później, to rozwiązanie posłużyło jako wzorzec do koncepcji Placu Tien-An-Men w Pekinie, wprowadzającego do cesarskiego Miasta Zakazanego [33].

2. Kwadrat centralny – stanowi zespół pałacowy dla władz i dworu. Posiada 3 x 3 = 9 bram przebijających jego mury obrzebne, podobnie jak w przypadku bram w głównych, wielkich murach otaczających całe miasto. Poprzez ten centralny kwadrat pałacowy nie przebiegają tranzytowe drogi ogólnomiejskie. Przedstawia on quasi „zamknięte miasto w mieście”, otoczone własnymi murami obronnymi. Kwadrat ten był dopełniony zielenią, akwenami oraz deptakami i ścieżkami tworząc kompozycję parkowo – ogrodową.

3. Kwadrat zlokalizowany po zachodniej stronie centralnego kwartału pałacowego, został poświęcony, jako zespół Świątyni Plonów. Była ona flankowana dwoma ołtarzami: Boga Gleby i Boga Ziarna. Ten kult i ołtarze były wyrazem starochińskiej religii naturalnej o nazwie Szei (transkrypcja anglojęzyczna: Sheji). Przetrwiała ona przez stulecia w mniej religijnej, a w bardziej tradycyjno-kulturowej postaci. Jako taka stała się również programem urbanistyczno-architektonicznym w Mieście Zakazanym - Pekinie (początek 15 wieku).

4. Kwadrat zlokalizowany po wschodniej³ stronie centralnego kwartału pałacowego, został poświęcony jako zespół Świątyni Przodków. W cesarstwie dynastii Czu, kult przodków miał przemożną rolę, ponieważ stanowili oni „pomost” pomiędzy ubóstwionym cesarzem, a wspomnianym głównym bogiem Tiwia (Tivia). To uświęcenie przypomina tradycyjny chrześcijański kult osób beatyfikowanych i kanonizowanych na świętych Kościoła.

5. Kwadrat leżący po północnej stronie centralnego zespołu pałacowego, przylegający do północnego obrzeża miasta, służy jako dzielnica targowa. Ten zespół handlowy w założeniu planistycznym nie ma wysokiego prestiżu, dlatego znalazł się niejako „w cieniu” centrum pałacowego, po przeciwnej stronie miasta niż główne bramy. Jest w tym pragmatyczna mądrość: dzielnica handlowa ma oddziaływanie niehigieniczne, wymaga wywozu odpadów i nieczystości oraz wygodnej dostawy towarów. Wszystko to najlepiej funkcjo-

³ Źródła podają różne lokalizacje tych dwóch zespołów świątynnych: po wschodniej lub zachodniej stronie.

nuje w pewnym oddaleniu od funkcji ceremonialnych i prestiżowych, po północnej, zacienionej i chłodniejszej stronie [34].

6. 7. 8. 9. Cztery narożne kwadraty były dzielnicami mieszkaniowymi. W tych narożnych dzielnicach mieszkaniowych, podział na małe kwadraty miał szczególne znaczenie. Każdy kwadrat stanowił urzędowo osobny „kwartał-okręg”, posiadający lokalną władzę i straż. W dzielnicach 6.7.8.9., okręgi miały znaczenie dla rozplanowania mieszkalnictwa. Mianowicie – każdy okręg zawierał jedną wielką rezydencję arystokratyczną, albo sześć działek pod mniejsze rezydencje. Ten mikro-system dawał znakomity efekt krajobrazowy: *Elastyczność tego prostego systemu pozwala na wielkie (świetne) zróżnicowanie wewnątrz każdego okręgu, ale wielką (znakomitą) różnorodność w skali miasta.* [35]

To samo można stwierdzić na temat opisanego systemu strukturalnego także w szerszych skalach – regionalnych, oraz w węższych skalach - architektonicznych; *Klasyfikacyjny standard Czu rozwinął (powiększył) koncepcję planowania modularnego użytego dla Stolicy, do skali planowania regionalnego. Miasto było częścią modularnego systemu regionalnego. Ono odzwierciedlało hierarchię państwa, tyle że jako model w mniejszej skali. Każdy moduł urbanistyczny miał w tej hierarchii odpowiednik takiej samej roli bazy społecznej i rangi politycznej, jak państwo. Jego wymiary były determinowane przez rangę prestiżową i ekonomiczną. W najmniejszej skali zaś, nawet działki dla standaryzowanych domków chińskich były tworzone według przepisów Obrządku Czu.* [2]

6. DALSZY ROZWÓJ I OSIĄGNIĘCIA SZTUKI BUDOWY MIAST CHIŃSKICH W OKRESIE 256 PNE⁴ – 1424 NE⁵. „STANDARDY NEOKLASYCZNE”

Od zbudowania wyżej scharakteryzowanej, epokowej, modelowej urbanistyki Czeng-Czu (ang. Chengzou) w 1036 roku pne., geometria rzutów architektonicznych, projektów urbanistycznych i planów wielkoprzestrzennych – stała się w Chinach - przez wiele stuleci, podstawą kształtowania kulturowej przestrzeni. Kontynuowały i rozwijały tę sztukę kolejne dwie dynastie: Quin (256 lub 221-206 pne), a następnie Han (206 pne-220 ne).

Kolejne okresy: władza Trzech Królestw (220-280 ne) i bezkrólewie (280-618 ne.; por. w Europie są to początki średniowiecza), doprowadziły do kryzysu politycznego i do przejściowego upadku chińskiej kultury. Sytuacja ustabilizowała się politycznie od czasu ujęcia sterów cesarstwa przez dynastię Tang (618-907), a sztuka budowy miast i architektura miejska rozkwitła. Wówczas „został wykreowany nowy paradygmat urbanistyczny, a chińska architektura otrzymała rządowe kody standardów budowania” [29]. Tendencje te rozwinęły się w erze dynastii - Song (907-1279). Doprowadzenie na kanwie rytów modelowych Shu, Zhu i Tang do ideału schematów urbanistycznych: teoretycznych i praktycznych. Ciężar zainteresowań teoretyków i budowniczych przesunął się na budowlę – w kierunku dalszego uświetniania architektury, jako elementu miasta.

Zgodnie z tą drogą myślenia, doskonalono kolejne generacje traktatów naukowych i wytycznych urzędowych na temat tego, co potem nazwano regulacją urbanistyczno-architektoniczną i planami regulacyjnymi. W tym zakresie wydano w 1103 r. *State Building Standards* (oryginalne brzmienie w transkrypcji ang.: *Yingzao Fashi*), w dwa lata po śmierci głównego autora Li Jie (1065-1101). Jest to najstarsza w pełni zachowana chińska rozprawa naukowa na tematy urbanistyczno – architektoniczne, z aspektami humanistycznymi, np. zdrowotnymi, społecznymi oraz ekonomicznymi [30]. Księga ta może przywołać skojarzenia jako traktat „chińskiego Witruwiusza”. Jest owo dzieło dokumentem pisemnym i rysunkowym. Wreszcie jest to znakomity dokument faktograficzny, informujący w arcy- ciekawy sposób o realiach ówczesnego budowania. Informuje między innymi, że np. Chińska Agencja Budowy Pałaców liczyła podówczas 35.000 dyplomowanych mistrzów rzemiosł inżynierskich, w tym budowlanych, nie licząc artystów i ogrodników.

⁴ Rok 256 pne. - koniec panowania i zakończenie kreacji miejskich dynastii Czu / Zou.

⁵ Rok 1424 ne. - koniec aktywności urbanistycznej cesarza Jongle z dynastii Ming.

ków, którzy podlegali innym organizacjom i statystykom [27]. W sumie, wymienione okresy poszukiwań i działań urbanistyczno-architektonicznych od czasu „magicznego trójkowego kwadratu” Szang i Zou, do czasu wzorników regulacyjnych Tang i Song, przyjęto nazywać mianem – „standardów neo-klasycznych” [27].

7. NAJPIĘKNIEJSZE Z MNIEJSZYCH MIAST CHIŃSKICH O STRUKTURZE ORGANICZNEJ – GUILIN ORAZ YANGSHUO

Piękno i sukcesy małych, organicznych miast chińskich, „z naturalnego rozwoju”⁶, sprzężonych bardziej z naturą niż miasta będące wynikiem geometrycznej struktury („sztucznej – kulturowej, artystycznej”), można ze szczególną satysfakcją badać i podziwiać w południowo – zachodnim rejonie Państwa Środka. Dotyczy to zwłaszcza regionu Guangxi. Jego dawna transkrypcja: Kuangsi, jest znów przywracana w komunistycznym marketingu turystycznym. Region jest malowniczy – górzysty i jeziorny. Był niegdyś szczególnie „dziki”, w sensie krajobrazowym i ludnościowym. Jego stolicą jest Nanning. Region leży w dorzeczu malowniczej rzeki Perłowej, na pograniczu z Wietnamem, nad Morzem Południowo Chińskim, a więc w gorącej i przyjaznej strefie podzwrotnikowej. Historycznie był to region o innej kulturze niż Chiny północno – wschodnie, głównie kontynentalne, równinne i suche, pustynne, chłodniejsze i nieprzyjazne, ciężące w kierunku Mongolii i Syberii, o wielkich geometrycznych miastach i metropoliach z Pekinem na czele.

Różnice kształtowania miast w tych dwóch odmiennych rejonach, miały też swoje przyczyny nie tylko w wymienionych uwarunkowaniach – klimatycznych i krajobrazowych, ale zwłaszcza były wynikiem czynnika ludzkiego. Zamieszkujący pierwotnie rejon południowo – zachodni przedstawiciele ludu Zhuang, byli „gorący” i pełni temperamentu, indywidualizmu oraz kreatywności, bliscy postawie taoistycznej wywodzącej się z „otwartych” nauk Lao-Tsy [19] oraz Czuang-Tsy [5]. Natomiast byli dalecy i jako genotyp przeciwni do tego etosu, który cechuje północno - wschodni, po części mongolski lud Han, z którego wywodzi się tzw. „naród chiński”. On to jest totalnie posłuszny władzy, „stworzony na niewolników” - jak (nieco złośliwie) interpretowana jest nauka Konfucjusza. Również mało kreatywny sam z siebie, zlekniwniony innowacyjności a tkwiący chętniej w tradycyjnej ciągłości, „zamknięciu” i wyobcowaniu od otaczającego świata [24].

Region Rzeki Perłowej i jego miasta, wśród nich między innymi zwłaszcza intensywnie rozbudowywane Szenzen, a także Dongguan, Guangzu i Zu-Hai, zafascynowały Rema Koolhaasa i jego młodych stażystów z Uniwersytetu Harvarda, Przeprowadzili oni wielodyscyplinarne badania tego regionu, zwłaszcza w aspektach urbanistycznych, przyczyniając się do jego aktywizacji: „Wielkiego kroku do przodu” [15].

7.1. Słynne z piękna małe miasto Guilin w rejonie Guangxi (Kuangsi)

Jest to chińska „perła” wśród mniejszych miast, w skali konkurencji ogólnokrajowej. To pojęcie „mniejsze miasto” w skali wielkości miast w Chinach oznacza, iż liczy ono, według różnych pomiarów pomiędzy 500 tysięcy mieszkańców w strefie ścisłego zurbanizowania miejskiego, a 800 tysięcy w skali regionu miejskiego: "To jest najpiękniejsze / największe / najstarsze miasto na świecie" [12]. Nigdzie w Państwie Środka podobne peany nie są bliższe prawdy niż w Guilin. W tym przypadku pojęcie „największe” odnosi się do wielkości znaczeniowej, kulturowej i krajobrazowej, a nie fizycznej. Natomiast pojęcie „najstarsze” oznacza w tym przypadku – zabytki; najlepiej utrzymane lub odtworzone po rewolucyjnych oraz wojennych zniszczeniach, i zestawione z sobą w urbanistyczną całość.

Guilin bierze swoją nazwę od kwiatowego, całorocznego krzewu *osmant(h)us heterophyllus*, zwanego też lotosem japońskim, chociaż pochodzi z Chin. W Guilin, jego rozłożyste, piękne krzewy rozpościerają się w śródmieściu, prowadząc wzrok ku rozciągającym się w perspektywie ulicom, jeziorom i górcom. Znaczną część centrum zajmują przepięknie utrzymane i rozwijane parki. Przeważa w nich profesjonalny kunszt sztuki ogrodowej, aczkolwiek trafiają się punkty koncentracji ruchu turystycznego, np. przy placach na

⁶ Sformułowanie „z naturalnego rozwoju” stosował wobec urbanistyki oraz architektury regionalnej, prof. Włodzimierz Gruszczyński.

przebiegu promenad, gdzie dochodzi do znaczenia sub-estetyka reklamowego kiczu. Wokół położonych w obrębie miasta wzgórz, na spacerowiczów, biegaczy, rowerzystów i turystów zorientowanych na kulturę i naturę, czekają liczne, zróżnicowane i zindywidualizowane projektowo parki peryferyjne, podmiejskie i około miejskie.

Chińskie malarstwo i poezja od stuleci czerpały inspirację z krasowego pejzażu okolic Guilin, w nurcie nauk Tao i Zen [14]. Powstanie tych geologicznych formacji datuje się na czterysta milionów lat temu, kiedy na dnie morza gromadziły się osady wapienne. Wytworzone w ten sposób skały wypiętrzyły się około stu osiemdziesięciu milionów lat temu. Poddane działaniu wody i powietrza zaczęły ulegać erozji, która nadała im dzisiejsze niezwykle kształty. Otaczająca miasto kraina Guangxi była dla Chińczyków z północy, z wyniosłego plemienia Han, regionem egzotycznym, zamieszkanym przez ludy barbarzyńskie i buntownicze. Przez wiele wieków władzę cesarską trzeba było utrzymywać siłą. Dziś żyje tu aż dwadzieścia osiem mniejszości ludnościowych, z których najliczniejsza, Zhuang, użyła prowincji oficjalnej nazwy: Zhuang - Autonomiczny Region Guangxi.

Znaczenie Guilin ma swój początek w dalekowzroczonej polityce pierwszego cesarza dynastii Qin panującego w latach 221-206 p.n.e. Kolejnym czynnikiem miastotwórczym, tym razem wywodzącym się z natury ujętej w ryzy cywilizacyjne i kulturowe, stał się średniowieczny Kanał Ling. Umożliwił on mniejszym statkom przepłynięcie z rzeki Jangcy na północy - do Rzeki Perłowej na południu. Dzięki tej innowacji transportowej w makroskali, Guilin szybko stał się ważnym węzłem handlowym na trasie z Chin Środkowych do Kantonu nad Morzem Południowochińskim [37] (Por. handlowe miasta nadrzeczne w Europie, w tym nadwiślańskie.) Obecnie jest ważnym w skali regionu, miastem powiatowym.

Ryc. 2a Guilin. Skraj miasta lokacyjnego. Naturalna kompozycja elementów przyrodniczych i budowlanych. Źródło: autor

Fig. 2a, Guilin. The edge of the founding area of the city. A natural composition of natural and artificial elements. Source: author

Ryc. 2b Guilin. Skraj miasta lokacyjnego. Spontaniczna kompozycja elementów architektonicznych jako całość urbanistyczna. Źródło: autor

Fig. 2b Guilin. The edge of the founding area of the city. A spontaneous composition of architectural elements as an urban whole. Source: author

W kolejnej epoce, odpowiadającej w Europie nowożytności renesansu i baroku, miasto stało się też regionalną fortecą, wiele znaczącą ze względu na wojny domowe powodujące stopniowe jednoczenie i prawdziwe upaństwowienie rozproszonych na księstwka Chin. W 1647 roku zwolennicy podbijanej przez przeciwników dynastii Ming panującej w latach 1368-1644, uczynili z Guilin ostatni punkt oporu przeciwko mandżurskim najeźdźcom, założycielom ostatniej władczącej dynastii Qing, która rządziła do 1911 roku. Po tych wojnach domowych, pozostały na przedmieściach fascynujące groty wykute dodatkowo jako poszerzenie jaskiń i kawern istniejących z natury. Znajdują się na znacznej wysokości kilkudziesięciu metrów nad ziemią i wodą, w otaczających turniach górskich nad rzeką Li. Najbardziej renomowana jest kilkusetmetrowa Jaskinia Trzciniowego Fletu na obrzeżu miasta, o bogatej historii i wspaniałych podziemnych krajobrazach.

Wspomniana rzeka Li jest w regionie fenomenalną atrakcją, niegdyś służącą gospodarce, jako trasa transportowa, linia obronna, nawodnienie pól, wodopój i akwen rybny. Obecnie

stanowi imponujący w skali światowej ciąg spływu turystycznego, wzbogaconego atrakcyjnymi odcinkami pomiędzy malowniczymi turniami i pasmami górskimi. Dzięki dużemu nawodnieniu rejonu, Guilin jest miastem wspaniałych stawów i jezior oraz przesmykami i cieśninami wiążącymi w całość sekwencje tych akwenów. Obrzeża centrum stanowią z zasady czoła jezior (ryc. 2a, 2b), gdzie skały nadbrzeżne stykają się z zabudową historyczną: naturalną lub odtworzoną. Malowniczość tych miejsc osiąga rekordowy urok nocą, na pograniczu słodzonego kiczu, zwłaszcza poprzez kolorową iluminację własną budynków, jak też poprzez zewnętrzne kolorowe reflektory. Jednak jakość elementów tych wnętrz urbanistycznych powoduje, że nawet wysokie wymagania estetyczne obserwatorów, zostają pozytywnie zaspokojone. W samym środku Guilin spotykają się dwie rzeki oraz cztery jeziora na niewielkim obszarze; wszystkie 6 akwenów powiązanych wzajemnie w niewymuszony krajobraz i organiczny system, są unikatem w skali światowej [25].

Wielka dbałość programowa i towarzysząca jej staranność projektowo – wykonawcza były motorami realizacji idei odtworzenia urokliwego centrum stanowiącego park wodny. W nim kulminują dwie pagody: Słońca i Księżycyca, najpierw zniszczone, a następnie pieczołowicie odtworzone (ryc. 3a, 3b). Zabytki w centrach pięknych małych miast chińskich, w znacznej mierze bywały niszczone na skutek działań wojennych. Miasta ucierpiały także na początku drugiej połowy XX wieku, niszczone przez reżym komunistyczny nieświadomy elegancji zabytków i krajobrazów z okresu cesarstwa. Dwie wspaniałe pagody zostały znakomicie zrekonstruowane na podstawie ścisłych badań ikonograficznych i starych rysunków, a jednocześnie unowocześnione, np. przez wprowadzenie wind, pomieszczeń o wysokich standardach oraz łącznie teatralnej iluminacji.

Ryc. 3 a, b Guilin. Ścisłe centrum historyczne. Zrekonstruowane Pagody Słońca i Księżycyca. Źródło: autor
Fig. 3 a, b Guilin. Historical city center. The reconstructed Pagodas of the Sun and Moon. Source: author

Słynące z produktów rolnych i rękodziela Guilin, po proklamowaniu komunistycznych Chin Ludowych, w 1949 roku zostało rozbudowane i przekształcone w duży ośrodek przemysłu maszynowego, chemicznego i papierniczego. Teraz, w wyniku wielkiej transformacji po śmierci Mao Tse Tung, ciężka produkcja przeniosła się na wschodnie wybrzeże, do wielkich metropolii blisko Pacyfiku, wraz z wielką emigracją siły roboczej. Dlatego współczesny Guilin jest ustawiany raczej na nowoczesną uprawę (m.in. ryżu, bambusa, trzciny cukrowej i cytrusów), połów ryb (także z wykorzystaniem łownych kormoranów), a przede wszystkim na turystykę. Rocznie odwiedza miasto od sześciu do dziewięciu milionów turystów. Na razie są nimi w ponad osiemdziesięciu procentach krajowcy, jednak znacznie narasta turystyka międzynarodowa. Dla jej obsługi, ciekawą konkurencją z zachodnimi kompaniami turystycznymi, podejmują przedsiębiorstwa miejscowe i rodziminy, mające swoistą przewagę poprzez kameralność i znanostwo prawdziwej swojskości, ukazywanej i ofiarowywanej wymagającym turystom.

Organiczne i parkowe stare centrum miasta, znajduje kontrpunkt w dzielnicy modernistycznej. Była ona lokowana, jak wiele ulicowo – placowo – kwartałowych śródmieść chińskich w „złoty” okresie Republiki po upadku cesarstwa (1911-1912), a najazdem

japońskim (1937) i drugą wojną światową, a następnie komunizmem. Światły przywódca dr Sun Jat Sen kierował państwem i narodem w kierunku nowoczesności z otwarciem na świat, przy zachowaniu tradycji i odrębności [29]. Te 25 lat chińskich było odpowiednikiem dwudziestolecia międzywojennego Drugiej Rzeczypospolitej Polskiej. W analogiczny też sposób chińskie stare i wczesno modernistyczne centra, podobnie padły ofiarą wojen, jak stało się to w Europie. Centrum Guilin, odbudowywane było od 1949 r., po wojnie i rewolucji, przez komunistów Mao na wzór ZSRR: początkowo w stylu socrealistycznym a potem socmodernistycznym. W okresie transformacji nabiera podobnego blasku jak całe miasto (ryc. 4a). Prace nad gentryfikacją miast chińskich, są mieszanką sztywnych, arbitralnych, acz wysoce profesjonalnych planów, sporządzanych pod auspicjami Ministerstwa Planowania w Pekinie, w stylu iście bolszewickim; ale jednocześnie planowanie jest zasilane myślą Zachodnią, np. w postaci zamawianych, uznawanych i wdrażanych konsultacji Zachodnich doradców, takich jak Rem Koolhaas i inni [15].

Ryc. 4 a Guilin. Ścisłe centrum nowoczesne. Odbudowana główna ulica, jako promenada. Źródło: autor

Fig. 4a Guilin. Historical city center. The reconstructed main street as a promenade. Source: author.

Ryc. 4 b Guilin. Skraj centrum nowoczesnego. Nowy park miejski. Rejon międzypokoleniowy. Źródło: autor

Fig. 4b Guilin. The edge of the modern city center. The new city park. An intergenerational area. Source: author.

Fenomenalna predylekcja Chińczyków do parków i ogrodów miejskich powoduje, że są one nieodrodnym, integralnym składnikiem nowych przedsięwzięć urbanistycznych. W Guilin takim jest m.in. słynny Park Siedmiu Gwiazd, którego krajobraz jest uzupełniony pięknym górskim tłem około miejskim. Jest to zasada tzw. „pożyczonego krajobrazu” znana głównie w Japonii (styl *shakui*). Nowy park śródmiejski w sercu organizmu śródmiejskiego w Guilin jest arcydziełem nowoczesności w sztuce ogrodowej, z równoczesnym czynnikiem tradycji oraz bezpretensjonalnego humanizmu – przyjazności dla wszelkich generacji i kultur u bywalców i przechodniów (ryc. 4b). Nowy park z akwenem, poprzez typowe dla urbanistyki chińskiej przesmyki oraz cieśniny, sąsiaduje z wspomnianym parkiem zabytkowym – i – odtworzonym. Nad jedną z takich cieśnin przerzucony został przed kilku laty, postmodernistyczny kryształowy mostek (ryc. 5a). Nawiązuje do słynnego Mostu Palladiańskiego w rezydencji parkowo – pałacowej Prior w Anglii.

Krajobrazowe peryferie Guilin są powiązane transportowo z centrum. Skomplikowana fizjografia tych peryferii sprzyja ambitnym rozwiązaniom transportu w sensie technicznym i estetycznym. Liczne kolejki oraz windy są wykonane w konwencji high – tech. z metalu i szkła. Te wysoce technokratyczne przedsięwzięcia, są jednak znakomicie wpisane w bujną przyrodę. Przykładowo kolejka prowadząca do słynnych grot, ma napowietrzne estakady stalowe, przeplatające się z gałęziami platanów (ryc. 5b). Uzupełnieniem tradycyjnego i zrazem eksperymentującego Guilin, jest satelitarna wieś górską Longji, znana z urwistych tarasów herbacianych i ryżowych. Obecnie jej znakomitą zaletą jest innowacyjna aktywizacja turystyczna. Jej wyrazem jest budowa wzdłuż serpentynowej drogi stokowej - pensjonatów i domów użyteczności publicznej, m.in. izby pamięci i biblioteki.

Ich struktura jest na połę prefabrykowana, a na połę tworzona ręcznie od zera przez fachowych rzemieślników, z pomocą ludności miejscowej. Transport elementów i surowców jest tradycyjny: za pomocą wozów z końmi albo wolami, lub małutkimi trójkołowymi samochodzikami dostawczymi. Wznoszone obiekty są kształtowane w tradycyjnym zarysie formy, ale z użyciem nowoczesnej technologii klejonego drewna, o wielkich panoramicznych oknach i z ciekawymi detalami na pograniczu tradycji oraz nowoczesności. Jest to eksperyment wiążący surowe państwowe planowanie, z lokalnym projektowaniem architektury. Cenne jest, przede wszystkim, eksperymentowanie nt. udziału ludności prywatnej, jako współdziałowców państwowej spółdzielczości produkcyjnej. Jest to kliniczny przykład z tzw. dalekiej prowincji, gdzie w aktywizującym się małym mieście i na wsi rozija się chiński eksperyment: wiązanie komunizmu z demokracją i gospodarką rynkową.

Ryc. 5 a Guilin. Skraj centrum nowoczesnego. Postmodernistyczny „Szklany (Kryształowy) Most Palladiański” wzorowany na moście w Parku Pałacowym Prior w Anglii Źródło: autor

Fig 5 a Guilin. Edge of the modern city center. The postmodernist "Glass (Crystal) Paddian Bridge", inspired by the bridge in the Palace Park in Prior, England. Source: author.

Ryc. 5 b Guilin. Trasa kolejki (pod)miejskiej do Groty Trzciniowego Fletu. Stalowa konstrukcja estakady przeplata się z konarami platanu. Źródło: autor

Fig. 5 b Guilin. The route of the suburban rail to the Cane Flute Cave. the steel structure of the bridge intertwines with the branches of the plane-trees. Source: author.

7.2. Najpiękniejsze z najmniejszych miast chińskich o strukturze organicznej – Yangshuo w rejonie Guangxi (Kuangszi)

Miasto Yangshuo leży nad rzeką Li, około 80 kilometrów poniżej w jej biegu od przedstawionego powyżej powiatowego miasta Guilin, któremu administracyjnie podlega. Z punktu widzenia krajobrazowego, urbanistycznego i funkcjonalnego wymienione obydwie miasta uchodzą za „siostrzane”. Obydwie posiadają w świecie liczne miasta partnerskie o profilu turystyczno – krajobrazowym, w rodzaju Kazimierza Dolnego. Jednak dwukrotnie mniejsza od Guilin’u skala Yangshuo, które liczy około 250 tys. mieszkańców w obrębie struktury urbanistycznej, pozycjonuje te dwa ośrodki w oczywistej różnicy hierarchicznej [9]. Niezwykły urok miejsca w przypadku mniejszego Yangshuo, jego kameralność i przyjazność ludziom, niejako wyrównuje wspomniane różnice i czyni, że obydwie miasta są rekordowo atrakcyjne turystycznie. Ważną różnicą w odniesieniu do Yangshuo w mierze porównawczej z Guilinem, jest jeszcze znacznie większa rola przyrody i krajobrazu otwartego, w stosunku do jego obszaru zabudowy i struktury urbanistycznej. Jest ono *malą wyspą zabudowy, otoczoną królestwem gór, przeciętym wstęgą rzeki* [11]

Spływ rzeką Li z Guilin do Yangshuo jest standardową, „obowiązkową” super atrakcją turystyczną Chin, najwyższej klasy. Można ją ewentualnie porównać z rolą, jaką w polskiej turystyce powszechnej odgrywa spływ przełomem Dunajca. Na trasie rejsu do Yangshuo, znajduje się dwadzieścia tysięcy zmierzonych, oznaczonych i nazwanych wierzchołków skalnych o strukturze krasowej, wypiętrzonych z osadowego, jurajskiego dna morza. Najbardziej malowniczy śródgórski odcinek spływu powyżej Yangshuo, jest wyobrażony na popularnym banknocie chińskim o nominale dwudziestu juań. Aktual-

nie jest to rejon popularnej, narastającej ilościowo i jakościowo wspinaczki skalnej. Rozpoczęli ją wspinacze z USA, z początkiem lat 90. XX wieku; obecnie przewodnik zawiera 200 samodzielnych dróg poprzez urwiska przy silnej tendencji wzrostowej w zakresie eksploracji. Środowisko wspinaczy jest coraz bardziej międzynarodowe, narasta też w nim udział Chinek i Chińczyków, w tym także osób miejscowych.

Popularne staje się też kolarstwo turystyczne i górskie oraz turystyka krajoznawcza. Rekordowym okazem w tej dziedzinie jest zbadane, jako liczące ponad tysiąc trzysta lat zdrowe drzewo figowe, rosnące u progów miasta. Yangshuo zostało trafnie zlokalizowane na wypłaszczonej „patelni” terenowej, wytworzonej na zakręcie rzeki Li, przy ujściu do niej lokalnej rzeki Yulong. Jest to umiejscowienie w fenomenalnej scenerii „bramy” skalnej (ilustr. 6a), jak gdyby w talerzowej wnęce – kotlinie, otoczonej górami, z wyjątkiem odcinka wybrzeża rzecznej (ryc. 6 b). Nabrzeżne płaskie i horyzontalne tarasy oferują spokój, kojący emocje wywoływane przez strzeliste, dramatycznie wertykalne góry [16].

Ryc. 6 a Yangshuo. Brama Północna - rzeka Li dopływająca do miasta. Źródło: autor

Fig. 6 a Yangshuo. The Northern Gate - the Li river flowing into the vicinity of the city. Source: author

Ryc. 6 b Yangshuo. Widok w kierunku rzeki Li, lokalizacja miasta na śródgórskiej płaszczynie brzegowej. Źródło: autor

Fig. 6 b Yangshuo. View in the direction of the Li river and the city's location on a mountain coastal plateau. Source: author

Ryc. 7 a Yangshuo. Ścisłe centrum, u dołu rynek, z prawej główna Ulica Zachodnia wytyczona około roku 600 n.e. Źródło: autor

Fig. 7 a Yangshuo. Strict city center with the market below, to the right is the main Western Street, delineated around the year 600 CE. Source: author

Ryc. 7 b Yangshuo. Ścisłe centrum, u dołu rynek, z prawej Ulica Zachodnia. Źródło: autor

Fig. 7 b Yangshuo. Strict city center with the market below and the Western Street to the right. Source: author

Oficjalna historia Yangshuo zaczyna się przed około 1400 laty; lokacja nastąpiła za panowania dynastii Sui, panującej w latach 581-618, kiedy miasto zostało siedzibą powiatu. Realizację rozpoczęto od wytyczenia wówczas głównej arterii, zwanej „od zawsze” Ulicą Zachodnią (ryc. 7a, 7 b, 8a, 9a, 9b) [17]. Po powojennej odbudowie w stylu socjodemokratycznym, nadal, niezmiennie stanowi ona kręgosłup miasta, od kilkunastu lat jako pasaż pieszy. Jest pełna sklepów, lokali usługowych i mieszkań w wyższych kondygnacjach

oraz w licznych poprzecznych „wnękach” urbanistycznych (ryc. 8b, 10a). Z kolei dalej na zewnątrz od tej geometrycznej prostopadło - liniowej struktury, znajduje się coraz swobodniejsza tkanka zabudowy. Kreuje ona małomiasteczkową, a nawet wiejską atmosferę, skąd następuje przenikanie w strefę ogrodów i parków okalających śródmieście [13].

W bardzo wielu miejscach, bezpośrednio bliskie góry, stanowią „dopowiedzenie”, a zarazem zatrzymanie struktury urbanistycznej (ryc. 8b, 9a, 10a). Kreują one fascynujące zamknięcia perspektywiczne. Miasto z racji atrakcyjności estetycznej i biznesu turystycznego, ma znaczny procentowo udział mieszkańców - obcokrajowców, prowadzących sklepy, restauracje i biura turystyczne oraz pochodne przedsięwzięcia gospodarcze. Statystycznie występuje w Yangshuo wyjątkowo wiele napisów w innych językach niż chiński, a ilość małżeństw mieszanych jest - proporcjonalnie do liczby ludności - największa w całych Chinach [18].

Ryc. 8 a Yangshuo. Ścisłe centrum widoczne w przeciwnym kierunku południowym, z lewej główna Ulica Zachodnia. Źródło: autor

Fig. 8 a Yangshuo. Strict city center visible in a view towards the south, to the left is Western Street. Source: author

Ryc. 8 b Yangshuo. Ścisłe centrum, boczna wnęka Ulicy Zachodniej, nowa restauracja w formie pagody, w tle góry ściśle otaczające centrum. Źródło: autor

Fig. 8 b Yangshuo. Strict city center, a recess of Western Street and a newly built restaurant in the form of a pagoda with mountains visible in the background. Source: author

Ryc. 9 a Yangshuo. Ścisłe centrum, południowy kraniec 1400-letniej Ulicy Zachodniej, domy 1949 – 2015, w tle góry, ściśle otaczające centrum. Źródło: autor

Fig. 9 a Yangshuo. Strict city center. The southern end of Western Street, with the mountains that tightly surround the center visible in the background. Source: author

Ryc. 9 b Yangshuo. Motyw jak na ilustracji poprzedniej, zbliżenie. Sfera usług, handlu i zamieszkiwania o idealnej ludzkiej skali, sprzyjająca niewymuszonym, przyjaznym relacjom społecznościowym. Źródło: autor

Fig. 9 b Yangshuo. The image depicts the same elements as the previous one. Source: author

Turystyka plecakowa młodzieży rozpoczęła się w Yangshuo około r. 1980, aby około r. 1990 przyjąć już bardzo pokaźne rozmiary, także z udziałem szerszego spektrum społecznego turystów, np. rodzin i krajoznawców. Początkowo gośćmi były tylko osoby za granicę, aby stopniowo ustępować procentowo Chińczykom, którzy w 2005 roku przekroczyli połowę udziału w turystyce przyjazdowej. Jeszcze jednym atrakcyjnym aspektem badań statystycznych małego miasta Yangshuo jest największa procentowo w kraju, ilość

mieszkańców chińskich mówiących po angielsku. Sprawa jest tym, bardziej ekscytująca, że poważny udział w społeczności lokalnej mają - jak na miasto - rolnicy oraz rybacy [18].

Obydwa te piękne małe miasta, odwiedzili i pochwalili wybitni mężowie stanu. Odnotowano to w kronikach i w mediach, a także w naukowych badaniach społeczno-urbanistycznych [18]. Wypróbowanym miłośnikiem mniejszego z nich Yangshuo był słynny w świecie mąż stanu, wielki znawca Chin i współtwórca pojednania USA z Państwem Środka, sekretarz Stanu USA Henry Kissinger. W ślad za nim, w ramach postępów w „odmrażaniu” stosunków USA – Chiny, dla odmiany jego szef, kontrowersyjny prezydent USA republikanin Richard Nixon zwiedzał z podziwem Guilin, odwiedzając Przewodniczącego Mao Tse Tunga w ostatnim roku jego życia 1976, od którego usłyszał zdumiewające słowa: *„Lubię, gdy władzę obejmuje prawica”*. Kolejnym odnotowanym VIP-em, który wślawił się podziwem dla Yangshuo, był prezydent sąsiedniego Wietnamu, kultowy komunistyczny przywódca Ho Szi Min, który stwierdził: *„Bardzo chętnie bym tu zamieszkał, ale to niemożliwe, bo jestem prezydentem Wietnamu”* [18].

Krótko sumując – chińska urbanistyka: geometryczna i organiczna, jest doniosłym i zbyt mało znanym, oraz niewystarczająco cenionym zjawiskiem w światowej kulturze. Dlatego zasługuje na uwagę. Wiele uczy odbiorcę, a we współczesnym badaczu – pobudza ważne i różnorodne refleksje.

Ryc. 10 a Yangshuo. Ścisłe centrum, boczna wnęka Ulicy Zachodniej, zabytkowa herbaciarnia, w tle góra ściśle sąsiadująca z centrum. Źródło: autor

Fig. 10 a Yangshuo. Strict city center, side recess of Western Street. Historical tea house and mountains in the background. Source: author

Ryc. 10 b Yangshuo. Widok z pagody na szczycie góry, w kierunku głównej Ulicy Zachodniej. Źródło: autor

Fig. 10 b Yangshuo. View from a pagoda on a mountain peak towards Western Street. Source: author

THE ART OF URBAN DESIGN IN RELATION TO CHINA – AN OUTLINE OF EVOLUTION. A DESCRIPTION OF A SELECTION OF SMALL CITIES

1. THE HISTORICAL BACKGROUND OF THE CHINESE ART OF SHAPING CITIES – THE BACKDROP OF THE MODERN URBAN ERUPTION

The beginnings of the Chinese art of designing cities can be dated to a period between the seventh and the fifth millennium BCE. Drawing conclusions from this fact alone can

lead to the assumption that China is one of the places where urban design originated. It is important to note that credible scientific opinion on the matter of the appearance of the layouts of these earliest cities often does not provide a specific statement regarding whether they were possessed a true structure in the sense of urban planning. This entails elements like defensive barriers, regular streets and public spaces. We are not completely sure whether these earliest structures were a type of settlement or village – a more amorphous than geometrical layout, being born of nature rather than of culture. The later city planning activity in the lands of the Chinese brings with it a slew of grand achievements, especially in terms of medium and small sized cities or towns.

The cities touted as the model examples of Chinese urban design are often those that were founded or expanded during the reign of the great emperor Yongle of the Ming dynasty, the rule of which coincided with the Late Medieval and Early Renaissance periods in Europe. A certain stagnation begins to appear after this period, evident in all the matters of state, the country and its society – especially during the course of the XIX century. As a consequence, during the so-called fin-de-siècle, the years 1911/1912 lead to the abolishing of the empire and the founding of a democratic republic under the leadership of Sun Yat-sen. Afterwards, all the way until the 1930's, a period of great positive change towards democratic rule and a free market economy takes place. This change is evident in a series of great endeavors in the field of city planning. After the wars and revolution of the 1930's and 1940's, the reins of power are taken by the communists with Mao Zedong at their helm. Until his death in 1976, the country was wracked with political and economic terror inflicted through a series of brutal and destructive campaigns aimed at the spaces of cities. Mao's successor, Teng Xiaoping, introduced a truly revolutionary concept of "one country – two systems", which allowed for the coexistence of communist totalitarianism and a free market economy, in addition to a wide cooperation with the West. This has led to the possibility – a well used one at that – to create a so-called "economic miracle – the market socialism" [21]. It has brought about an unprecedented level of economic development, which found its expression in the development of cities. The modern developments in this field, both in the metropolises and in provincial cities, are without a doubt the most grandiose and effective undertakings than any others currently in the world: *"The current progress of the Chinese process of development is without a precedent in history"*[10].

This Chinese lesson in the history of urban design is slowly changing the current Eurocentric mode of thinking in relation to the history of how cities were shaped. Western monographs and manuals on city planning, both historical and modern, often give the start of this history at a much later date than it actually happened, traditionally pointing to the emergence of pioneering solutions in times when they are already known as we know it from the current state of knowledge about reality. The standard set of opinions thus begin this history at the time of the Mediterranean Greek cities of the Classical period of Pericles and point at the works of Hippodamus of Miletus from the V century BCE or the founding of Rome. The more ambitious works mention the historical cities of Egypt or Mesopotamia with Babylon at the fore, so they turn the clock back to a period between the second and the first millennium BCE. In the meantime, serious factual science, which includes information on China, is much richer, which quite drastically changes the general idea of the geographic location and the timeframe of the earliest urban settlements, including true masterpieces of the arts of developing the theory of, designing and planning the urban environment.

The first of these three formations is the communist so-called Chinese Peoples Republic. The second – Hong Kong: during the years 1842-1997 an overseas British territory; currently a Special Administrative Region of the Chinese Peoples Republic, which uses a special type of British passports. The third Chinese political, civil and cultural entity is Taiwan (Formosa in English), or the so-called Chinese Republic, which is not acknowledged by most countries. Scientific research and the development of publications regarding Chinese cities have flourished during the period of the aforementioned transformation, which started after the death of Mao Zedong.

A particularly interesting general review of scientific publications regarding Chinese cities and an excellent and thorough source of knowledge is the bibliography of the University of Oxford [31]. This source, firstly, in a general way, contains bibliographic data on a couple of hundred of publications, often web-based, but thoroughly scientific in approach and peer reviewed, with links leading to more detailed information as well as full versions of the publications themselves. In the second, more detailed and greatly useful sense, it offers a selection of 148 positions containing leading opinions of the editorial board of Oxford – with abstracts. The more prestigious publications – those published in print, as a rule – are listed thematically in the following manner:

Examples of subject groups of the aforementioned bibliography: 1. *Chinese urban design – changes and modernity*; 2. *Archives and statistical journals of Chinese cities: national, regional and municipal*; 3. *Thematic journals associated with Chinese urban design – historical, cultural and social*; 4. *Urban politics and economy*; 5. *Urban culture in China – people and space*; 6. *Large cities in the Ming dynasty period in the years 1368-1644 and of the Qing dynasty period in the years 1644-1911*; 7. *Theoretical perspectives of city planning*; 8. *Regional studies for the purposes of city planning*; 9. *Public and social life in large cities*; 10. *Chinese port metropolises*; 11. *Metropolises during the period of the Chinese Republic in the years 1911-1949*; 12. *Cities during the Maoism period of 1949-1976*; 13. *The urban planning and architecture of Chinese cities*; 14. *Modern cities - geography, administration, economy*; 15. *Migration from the country to cities and metropolises – urban society*.

2. THE OLDEST CHINESE CITIES IN COMPARISON TO EARLY CITIES OF OTHER CULTURES

The oldest urban complex that has been found in China, as well as East Asia in general, is the city of Ban-Po (Banpo), which is thought to have been active between 4800-3750 BCE [4]. It was located on the Zongjian Plateau, which was shaped by the flow of the Yellow River. However, there existed civilizations which had been building cities for far longer than the Chinese did. The city of Çatal Höyük, which lies in modern Turkey, is without a doubt far older than the ancient Chinese city of Ban-Po, dated to around 7000 BCE. On the other hand, the Israeli Jericho is thought to have had four periods of development: around 6800 BCE, 4500 BCE, 2600 BCE and finally around 1700 BCE, which lead to its most mature form, so widely praised by the biblical Book of Genesis.

Ban-Po is certainly older than the two famous Sumerian cities, though to be the most ancient in Mesopotamia. The first is Eridu, which was located at the mouth of the Euphrates into the Persian Gulf, thought to have been founded around 5400 BCE. The second and more widely known – Uruk – was located near the oxbow lake of the Euphrates river. These cities can be dated to before the time of the biblical flood, thought to have occurred between the years 4000 and 3100 BCE. Babylon was a far younger city, being founded around 2300 BCE, with the height of its greatness attested to in local sources and the Bible to have come about around 1900 BCE. In the lands of Egypt, on the other hand, we have one of the oldest urban complexes, the Early Dynastic period Umm el-Qa'ab, thought to have been founded between 1550 and 1099 BCE. It is excellent in its square, sort of minimalist form, a favorite of Rem Koolhaas, who made it his inspiration for his design of the RAK Gate in the Emirates in 2008. Another Egyptian super-city – both old and beautiful, as well as remarkable for its historical perturbations, is the famous Amarna on the Middle Nile, built on the will of the pharaoh reformer and monotheist, the ingenious Echnaton, to be his new capital in 1346 BCE. Sadly, it was as ephemeral as his rule.

Within the chronology of architectural and urban design, one more Chinese city is at the center stage among those ancient cities that are still active and continue their development. That city is Luo-Yang, founded around 2070 BCE, which has its place among the aforementioned elite of the oldest cities that continue to function and thrive. It is located in the center of the of the latitude between Shanghai and Beijing, slightly to the west and a little farther inland than the other mentioned megacities. Its history, which is 4000 years old is written in the countless archeological gardens located in its modern center.

Currently, on the other side of the river, just like in the other dynamically developing Chinese cities that are evidence of the country's transformation, rows upon rows of gigantic, tall residential towers are being built. These developments can house hundreds of thousands, if not millions of new residents who migrate from the countryside to work in the cities, giving rise to an urbanization that hasn't been seen before. In light of the scientific data that is presented in this chapter - China is one of the most important cradles of urban development. This is why the popular claims that the country's urban development is much later than that of Mesopotamia and Egypt can be without a doubt be labeled as absurd.

3. ANCIENT CHINESE CITIES OF SIGNIFICANCE

An exceptionally important element of the ancient Chinese art of urban design was the constructing of cities that were small, forming the main type of layout, as well as administrative centers, which were some of the largest layouts of their time. This tendency has survived in China to this day. This can be attributed both to the exceptional numerosness of the population, as well as the aforementioned urbanization in the form of mass migrations from the country to the cities of the "Middle Kingdom". The Chinese authorities seem to be possessed of a particular megalomania regarding large numbers, for instance regarding the numbers of cities, regardless of the political system of the time, whether be it an empire, democracy, communism or the present communist-capitalist hybrid.

An excellent entry piece to a series of urban projects and a testament to the will of the Shang dynasty was the city of Ao, at times called Bo. It was founded in all probability slightly before the year 1400 BCE. It was a kind of a large scale field exercise in laying out future, larger cities. It was comprised of a rectangle fortified with an earthen wall. It was surrounded by villages, which also had their own fortifications. Ao, according to archeologists was 2 x 1,75 km in size, which offers an area of 3,5 km². Compare it with Babylon, which had an area almost three times larger - 9,5 km² [7].

The city of Ao had in its fortified borders large tracts of arable land (confer the analogy to the modern tendencies of an "urban rural area"), yet they were devoid of villages. The farmers would live outside of the "mother city", in the aforementioned fortified villages in its vicinity, from which they would travel to work in the city itself. Outside of the town, in between the villages, there were factories that produced wares of bronze and ceramics, textiles, furs, horns and bone. The key production buildings, like foundries or breweries were positioned - for safety purposes - within the walls of the city [6]. The practice of locating production facilities in city centers was implemented on a massive scale in China a lot later than in the United Kingdom or the USA, where it the practice started during the industrial revolution. In China it was introduced during the rule of Mao Zedong. During the Imperial period and that of the Republic under Sun Yat-sen in the first half of the XX century the factories were deemed too dangerous and unhealthy to be placed inside cities.

The city of Ao and those similar to it formed a network that surrounded a metropolis. In terms of design, they were a sort of field experiment for its founders, the rulers of the Shang dynasty, before their grand project - the capital city of Shong, located near a contemporary medium size city - Anyang, in the wider Beijing area. One of the more illustrious rulers of this dynasty - the emperor Pán Gēng, was the one to open the constellation of towns that surrounded the capital city of Shang, as well as the city itself, in 1384 BCE [34]. There is currently no scholarly consensus regarding the possibility of those cities having any sort of fortifications, walls or otherwise [6].

Some of those cities could have had no fortifications at all; instead this role might have been fulfilled by water. Some of the cities were surrounded by the waters of the gigantic Yellow River, which sculpted the tall escarpments that provided natural protection to an area of a couple of tens of square kilometers. In addition to this, the cities were located in the center of the country, away from the dangerous borders and in close proximity to the very well armed imperial armies, which were stationed near the seat of the emperor. This provided cities both large and small with a guarantee of safety [36].

4. THE GREAT ACHIEVEMENTS OF ANCIENT CHINESE GEOMETRIC URBAN PLANNING

To sum up this important stage of urban design during the Shang dynasty period, one must conclude that source material indicates that despite the aforementioned achievements and advancements in architectural, landscape and urban design, it has not created truly multifunctional cities, but rather palace and temple complexes for the elite - beautiful, luxurious and expansive, while the common folk still dwelt in typical rural settlements. IN terms of function and composition in relation to cities, the elites of the Shang period have made a truly remarkable discovery: they began using, in both theory and practice, the rule of the "magic square". It was internally divided into three by three identical fields, yielding 9 smaller squares as a result, forming the so-called triple divided square. This model has reached its full practical perfection during the next dynastic period, that of the Zhou/Chou⁷ dynasty, which, initially, was subordinate to the Shang dynasty by means of vassalage. It has, however, come to the fore during the XI century BCE, taking over the Chinese empire. The exact date is estimated to the aforementioned year 1046 BCE.

The Zhou/Chou dynasty's activity in terms of urban design is a fascinating and uplifting occurrence for the history of Chinese urban design. It exerted absolute rule over Bronze Age China. Historical sources point to two different periods of its reign: the most frequently given one being the years 1046-256 BCE [1], the other, and much more rarely given, is 1111-221 BCE.⁸ Among the many cities that have been founded and built under the supervision of this dynasty's emperors, two are especially important. The first of these Zhou/Chou period cities is the temple city of Chou-Yuan, at the foot of the holy mountain of Mang, which was finished by 1036 BCE. The second city is the residence of the emperor at Zhengzhou (at times called Chengzhou), located near the Wei-Shui river, with the end of its construction dated to 1036 BCE. These two cities were deemed to be perfect, both in the time of their founding, a sentiment which is starting to emerge once again due to recent scientific research. The cause of this praise is their use of the aforementioned, ingenious scheme of their layout. It is a layout which is timeless and ever popular, even today - just look at the Rubik's cube or the works of minimal artists. This is the "magic square" mentioned earlier (fig. 1). This scheme, in relation to the urban design of the period, along with its implementation guidelines, has been widely called the Rites of Chou/Zhou [28]. It is a scheme which has been continued, developed and modified with great success during the rule of subsequent dynasties and over the course of the epochs that would follow, including that of Modernism, and especially Minimalism (cf. modern residences which utilize the 3x3 structural division). It was and is used in many fields and scales of design, from the smallest items, to architecture, urban design and grand scale planning. *The holy field, as a magical signal "was sent to the Chinese emperor from the heavens". The impact of this symbol cannot be underestimated: it is the geometric basis for Chinese architecture, urban planning and geography. In this manner, the ideal city became the diagram for this multifaceted cosmological symbol, inscribed upon the landscape. The Rite of Chou/Zhou codified the rules with which the magic 3 by 3 square could be turned into a city. But that is not all - it dictated the planning from the scale of the dwelling, to that of the region [17].*

In the art of numerology from the Chou/Zhou dynasty period, the magical "thrice divided square" was the model of the general idea of the Holy Field, which was used in astronomy, geography and politics. The central square would symbolize the central entity of the entire system. The adjacent four squares that would form the central cross, symbolize the primary elements of it - "yang". The other four squares near the tips, would for the secondary elements - "yin". It is a system which strictly adheres to the Tao philosophy and its derived worldview - Taoism. Its pioneer was Lao-Tze (604-531 BCE), who lived during middle of the period of Zhou rule. He was an excellent philosopher and teacher. His greatest continuator, who harmoniously developed and formulated the Taoist wisdom

⁷ Sources in both English and Polish give a varied transcription of the name of this dynasty.

⁸ Data as in: [8]. English transcript of the dynasty name: „Chou”.

after nearly 250 years, was the philosopher Zhuang Zhou, who lived during the later phase of the Zhou dynasty period (369-298 BCE). He is the author of one of the most important books of Chinese culture, the Zhuangzhi, also called the True Book of the Southern Flower [5], which is both rationalistic and poetic, stimulating its reader's imagination, similarly to the great work of Friedrich Nietzsche "Thus Spoke Zarathustra" [23]. The Rite of Zhou/Chou was used to construct cities in accordance with the "tao" culture, as a complimenting contrast: of the center and its surroundings, of the holy and the profane, of the aristocracy and the people, the ethos of yin and yang. The builders of the time strove to create cities that would be as harmonious as possible.

The cities of the Zhou dynasty period had an official hierarchy composed of four tiers, which was strictly visible in their physical size. The newly built ones would have a rigorously set out layout of a square with nine fields, with a varying length of the modular square side, which depended on their position within the hierarchy. The basic unit of distance measurement was the "li", which was approximately 358,20 meters long. The appropriate basic unit of space was the "square li": $358,20 \text{ m} \times 358,20 \text{ m} = 1,28 \text{ square kilometer}$. Such a square was dubbed a ward. This characteristic hierarchy of cities under the Rites of Zhou/Chou, would be expressed as follows:

1. Capital city $9 \times 9 \text{ li} = 81 \text{ wards}$, $3,24 \text{ km} \times 3,24 \text{ km} = 10,50 \text{ km}^2$
2. First tier city $5 \times 5 \text{ li} = 25 \text{ wards}$: $1,80 \text{ km} \times 1,80 \text{ km} = 3,25 \text{ km}^2$,
3. Second tier city $4 \times 4 \text{ li} = 16 \text{ wards}$: $1,40 \text{ km} \times 1,40 \text{ km} = 2,00 \text{ km}^2$,
4. Third tier city $3 \times 3 \text{ li} = 9 \text{ wards}$, $1,10 \text{ km} \times 1,10 \text{ km} = 1,20 \text{ km}^2$.

5. THE IDEAL CITY MODEL OF THE ANCIENT CITY OF CHENGZHOU

The main masterpiece of urban design, built in accordance with the Rite of Chou/Zhou, is the aforementioned city of Chengzhou. It was finished and ready for settlement around 1036 BCE. It is located a little over a hundred kilometers to the northeast of Shanghai; it lies on the Yangtze (Chang Jiang) river, near the so-called Grand Canal.

The ancient city that is the subject of this work is currently located within the center of its modern incarnation. It has been greatly modified, negatively so during the period of Maoist communism. The archeological traces of its ancient form, located in the center, fulfill the role of the "old town" - a historical city center. The urban layout of this historical complex followed the Taoist tenets of the yin-yang concept of the Rite of Chou/Zhou to the letter, even in its general location. In accordance with the Rite, the city's southern side faces the lake, while the northern one faces the hills. The square cities of the Zhou dynasty period were strictly geographically oriented in accordance with the rules of feng shui: the sides of the square were oriented parallel to the cardinal directions.

The main gate, along with its entry square, was located in the south, with the square in its center, while the trading section was to the north, formed the main north-south axis. The "horizontal" east-west axis was delineated by a temple, the palace, and another temple. This scheme can be, in a very general sense, related to the concept of the *castrum romanum*, the ancient Roman military camp, with its two perpendicular main roads: *via cardo* and *via decumanus*.

From the very beginning of its planning, Chengzhou was deemed to be an ideal city, which would become an example for other works of urban design all over the empire. Its overall structure fulfilled the conditions of the Rite, as was already explained above. The layout of the city is shaped in the form of a square divided into 9 smaller squares. In the center of each side there are symmetrically positioned gates, exactly $2 \times \frac{1}{2} \text{ li}$ apart. The city has, overall, twelve gates (4×3). These gates are all situated along three main alleyways from north to south and three from east to west. These alleys delineate the central cross. Apart from these main alleyways, there are also four pairs of secondary alleys. These serve the interiors of the wards within the outer squares that are adjacent to the city walls. The walls themselves were 15 meters high and 20 meters wide. The interior walls which surrounded the palace complex, or ward number 2, were significantly smaller.

All in all, with the four outer alleys going along the outline of the walls, the city had 18 alleys. All of them had a unified width of 30 meters, which was equal to the standard width of nine carts. The alleys would divide all of the nine greater wards into nine smaller ones each; there were 81 wards in total. The nine main wards, which would form city districts, each had their own carefully picked dominating function, which were appropriately and meticulously arranged in accordance with the Rite of Zhou. The way in which this was done, is illustrated below, with the numbers of each ward being as they are indicated in the Rite.

1. The square in the center of the southern row - with three gates, all with exquisite artistic decoration. These gates formed the main entry complex into the city, which was further highlighted by a large ceremonial square which lead straight to the central ward. Apart from buildings dedicated to guards, the composition of the buildings around the square highlights the structure of the waiting hall in front of the audience chambers and the audience palace itself, located adjacent to the border with the central ward [2]. At times, altars were placed on the square of ward 1. Centuries later, this scheme would be appropriated for the concept of the Tiananmen square in Beijing, which would form the entry zone into the Forbidden City [33].

2. The central square - composed of the palace complex of the authorities and the court. It has $3 \times 3 = 9$ gates along its walls, just as the city itself had nine gates on its outer walls. It is a little bit like a quasi-enclosed "city within a city", surrounded with its own defensive walls. This square had a lot of greenery, its own lakes and walkways, forming parks and gardens.

3. The square located to the west of the central palace complex was taken up by the Temple of Crops. It was flanked by two altars: one to the God of the Soil, and the other to the God of the Seed. This cult and its altars were an expression an ancient Chinese naturalist religion called Sheji. It has survived in a less religious manner, more akin to a tradition or cultural custom, throughout the centuries. As such, it also became an urban design program of its own, which found its expression in the Forbidden City in Beijing (early XV century, vide).

4. The square located to the east⁹ of the central palace ward was assigned to the Temple of the Ancestors. In the empire of the Zhou dynasty, the cult of the ancestors played a very important role, as it created a sort of connection between the deified emperor and the main god - Tivia. This cult was similar to the Christian practice of venerating beatified or canonized saints of the Catholic Church.

5. The square to the north of the central palace complex, adjacent to the northern edge of the city, was used as a market district. The trading complex does not hold much prestige in the urban layout of the city, so its role is kind of kept in the shadow of the palace complex, on the farthest from the main gates. There is, however, a pragmatic wisdom in this solution. The trade quarter was unhygienic, demanded the removal of waste and garbage, as well as a comfortable way to transport goods. All of this functioned best when at a distance from the official and formal.

6. 7. 8. 9. The four squares located in the corners of the city were residential wards. The division into yet smaller wards was of a paramount importance here. Every square was officially a different district, with its own authority and district guards. The districts within these wards were used to plan out the layout of residential buildings. Each district contained a large aristocratic residence or six plots for smaller residences. *This micro-system yielded a remarkable effect on the landscape. The elasticity of this simple system allows for a great diversity in the interiors of each district, as well as enriching the entire city.* [35]

The same can be said regarding the structural system used on the larger scale - the regional, as well as the smaller - architectural scale; *"The classic standard of the Chou*

⁹ Different sources give conflicting information regarding the location of these temple complexes, switching them between east and west.

elaborated on the concept of modular design, which was implemented in the Capital, and transferred it to the scale of regional planning. The city was a part of a modular region. It illustrated the hierarchy of the state on a smaller scale. Each urban module in the hierarchy had its counterpart within society and politics, the same as the state did. Its dimensions were based on its prestige and economic importance. On the smallest scale, even the smallest plots for the standardized Chinese houses were planned in accordance with the tenets of the Rite of Chou".[2]

6. FURTHER DEVELOPMENTS AND ACHIEVEMENTS OF THE CHINESE ART OF CITY BUILDING DURING THE PERIOD OF 256 BCE¹⁰ - 1424 CE¹¹. "NEOCLASSICAL STANDARDS"

Since the construction of the aforementioned grand capital of Chengzhou in 1036 BCE, the geometry of its architectural floor plans, urban layouts and large spatial structures became the basis of shaping the cultural space of China for many centuries. This art was refined and continued during the reign of subsequent dynasties: the Qin (256 or 221 to 206 BCE) and the Han (206 BCE to 220 CE).

Afterwards, the Three Kingdoms (220-280 CE) and the interregnum (280-618 CE - cf. in Europe this is the beginning of the Middle Ages) periods were a time of political crisis and the temporary decline of Chinese culture. The situation became stable again after the empire came under the Tang dynasty (618-907 CE), and the arts of urban planning and architecture flourished. It was during this time, that a new urban planning paradigm was established, and Chinese architecture was for the first time subjected to official government building codes [29]. These tendencies were further developed during the Song dynasty period (907-1279 CE). The theoretical and practical urban schemes were perfected during on the basis of the model rites of the Shu, Zhu and Tang. The interest of theorists and builders shifted towards buildings - in order to further develop architecture as an element of the city.

In accordance with this train of thought, subsequent generations of scholarly works and official codes were developed, which were later called architectural and urban regulations, as well as zoning plans. The State Building Standards (Yingzao Fashi being the original title) were published in 1103 CE, two years after the death of their main author, Li Jie (1065-1101). It is the oldest fully preserved Chinese scholarly work on matters dealing with architecture and urban design and their humanist aspects, like their impact on health, the society and the economy [30]. This book can be viewed as the works of a kind of "Chinese Vitruvius". The work contains both text and drawings. It is also an excellent description of the times it was written in, dealing with the realities of contemporary building. For instance, it attests that the Chinese Palace Building Agency had 35 000 licensed building craftsmen, not counting artists and gardeners, who were members of other organizations and had their own statistics [27]. All in all, the periods mentioned above were, in terms of architectural and urban planning pursuits, from the era of the "magic triangle" of the Shang and Zhou, to the regulatory guidebooks of the Tang Song, are collectively called the "neoclassical standards" [27].

7. THE MOST BEAUTIFUL OF THE SMALLER CHINESE ORGANIC CITIES – GUILIN AND YANGSHUO

The beauty and prosperity of the smaller cities, which are organic ("naturally developed"¹²) and more intertwined with nature rather than the result of a geometric structure ("artificial"), can be taken in and studied with great satisfaction in the southwestern part of the Middle Kingdom. This statement is particularly true in relation to the picturesque and mountainous lake country, once truly "wild" region of Guangxi (formerly transcribed as

¹⁰ The year 256 BCE - the end of the reign and of the founding of cities by the Chou/Zhou dynasty

¹¹ The year 1424 CE - the end of the city planning activity of emperor Yongle of the Ming dynasty.

¹² The term "natural development" was used by professor Włodzimierz Gruszczyński in relation to regional architecture and urban design.

Kuangsi, a name which is once again brought up in the communist touristic marketing), with its capital in Nanning, in the river basin of the Pearl River, on the border with Vietnam and on the coast of the South China Sea - located in the hot and pleasant subtropical zone. Historically it was a region with a different culture than northeastern China, which is mostly continental, with dry plains and deserts, a colder and harsher place leaning more towards Mongolia and Siberia, with large geometric cities and metropolises, with Beijing being greatest of them all. The differences in the shaping of cities in these regions have had their basis not only in the aforementioned factors - namely those related to the environment and the landscape, but primarily due to human activity. The former inhabitants of the southwestern part of the country were part of the Zhuang people, which were described as hot-headed and full of temperament, individuality and creativity, close to the Taoist stance stemming from the "open" teachings of Laozi [19] and Zhuangzi [5]. They were, however, distant, and, as a population, generally against the ethos of their northeastern cousins, the part-Mongol Han people, from which the "Chinese nation" is claimed to descend. The Han were utterly obedient to their authorities, "created to be slaves" - as the Confucian ethos is interpreted. They were also not very creative in and of themselves, afraid of innovation and preferably clinging to a traditional continuity, an "enclosure" and alienation from the surrounding world [24].

7.1. The city of Guilin in the Guangxi (Kuangsi) region, famous for its beauty

It is a true Chinese "pearl" among the smaller cities. The very term, on the scale of China, refers to, according to various estimates, around 500 000 inhabitants of the urban zone, and 800 000 in the general region of the city: "It is the most beautiful / grandest / oldest city in the world" [12]. Nowhere in the Middle Kingdom is this statement more true than in Guilin. In this case, the term "grandest" applies to its importance in terms of culture and the landscape, not in the physical sense. The term "oldest" implies the quality of its historical monuments, which are excellently preserved or reconstructed, and connected into an urban whole.

Guilin takes its name from a flowery shrub of the *osmanthus heterophyllus* species, also called the Japanese Lotus, although the plant itself is native to China. In Guilin, its expansive, beautiful branches decorate the city center, leading the eye of the beholder onto the streets and lakes further away. A large part of the city center is composed of beautifully kept parks. Their style is mostly an effect of professional gardening skill, although there are centers of tourist traffic, for instance the squares on the crossing of promenades, where the sub-aesthetics of the kitsch of advertising takes over. Excellently maintained and diverse parks, both in terms of content and design, await the runners, walkers, cyclists and tourists around the many hills located within the city.

Chinese poetry and graphic arts have drawn inspiration from the landscape around Guilin for century [14]. Its karst formations have been dated to four hundred million years ago, when calcium sediments would accumulate on the sea floor. The rocks that emerged in this manner have become extruded around one hundred and eighty million years ago. The influence of air and water has caused them corrode, with the process giving them their unique shapes that we can marvel at today. The surrounding land of Guangxi was an exotic, barbaric and rebellious land to the haughty Han Chinese of the north. For many centuries the imperial foothold in the region had to be maintained by force. Today its inhabitants are comprised of twenty eight different ethnic groups, with the most numerous, Zhuang, being the source of the name of the province: Zhuang - Autonomic Region of Guangxi.

The importance of Guilin has had its beginning in the far-sighted policy of the first emperor of the Qin dynasty, who ruled during the years 221-206 BCE. Another city forming factor, this time stemming from nature tamed by culture and civilization, was the medieval Ling Canal. It made it possible to traverse the Yangtze river with the aid of small ships, allowing them to cross over to the Pearl River to its south. Thanks to this innovation on the macro scale, Guilin quickly became an important trade hub on the route from Middle

China to the Canton, situated on the South China Sea coast [37]. Currently it is a regionally important, county-level city.

During the subsequent period, coinciding with the Renaissance and Baroque periods in Europe, the city became a regional fortress of great importance due to the civil wars that slowly lead to the true unification and single statehood of the many Chinese principalities. In 1647, the supporters of the Ming dynasty, which ruled from 1368 to 1644, then under heavy onslaught by its enemies, made Guilin the last point of defense against the Manchurian invaders, who would become the founders of the last great dynasty - Qing, which ruled until 1911. Fascinating grottos and caves have remained from this period of civil wars, carved and expanded from natural rock, located at a considerable height of tens of meters above ground and water level, in the surrounding mountains that tower over the Li river. The most famous of these is the several hundred meters long Cane Flute Cave, located on the outskirts of the city, with a rich history and awe-inspiring underground landscapes.

The aforementioned Li river is a phenomenal attraction of the region. It once served the economy as a transport route, line of defense, a source of irrigation for fields and of fish. Currently it is an imposing world class tourist attraction, enriched by beautiful vistas of crags and mountain chains. Thanks to the large area of lakes in the region, Guilin is a city of wonderful ponds and lakes, which are interconnected with each other into a whole through a network of inlets and straits. The outskirts of the center are, as a rule, the fronts of lakes (fig. 2a, 2b), where the coastal rocks connect with historical buildings: both original and rebuilt. The picturesque nature of these places reaches a height almost reminiscent of candy-coated kitsch, especially due to the colorful self-illumination of the buildings, as well as the external floodlights. However, the quality of these urban interiors causes even the highest aesthetic standards of its observers to be positively met. The very middle of Guilin is the site of the crossing of two rivers and four lakes, in a relatively small area. All the six bodies of water intertwine into a natural, relaxed landscape, an organic system of sorts, with no other like it in the world [25].

A remarkable attention to the program, accompanied by a thoroughness in design and construction, were the driving forces of the idea of rebuilding the charming center water park. Two pagodas stood in it: the Tower of the Sun and the Tower of the Moon. Ruined, they were meticulously restored (fig. 3a, 3b). The historical monuments that lie in the centers of the smaller cities of China were often destroyed in wars. In general, cities suffered during the second half of the XX century, ravaged by the communist regime, which hated the elegant buildings and landscapes of the imperial period. The two wonderful pagodas were restored on the basis of iconographic research and old drawings. They were, however, modernized, and now include elevators and high standard rooms, as well as a truly theatrical illumination.

Guilin, famous for its farming produces and handicrafts, was expanded after the proclaiming of Communist China in 1949 and converted into a large industrial center, featuring machine and paper factories, as well as chemical plants. Now, due to the great transformation which has taken place after the death of Mao Zedong, the large production facilities have been moved to the east coast, to the great metropolis close to the Pacific, along with a huge emigration of the workforce. This is why modern Guilin is focused on farming (rice, bamboo, sugar cane and citrus fruit are grown here), fishing (including the use of hunting cormorant birds) and, first and foremost, tourism. For the time being, an estimated 80% of tourists are Chinese nationals, with the number of foreigners quickly increasing. In an effort to compete in providing services to these tourists with corporations, the local companies and families have gained a sort of upper hand, offering a true homeliness to the fastidious tourists.

The organic old city center, riddled with parks, finds its counterpoint in the modernist quarter. It was located, just like many other street-square-quarter Chinese centers during the "golden age" of the Republic after the fall of the empire (1911-1912) and before the Japanese invasion (1937) along with the Second World War and the rise of communism.

The enlightened leader, Sun Yat-sen, directed the country and the nation towards modernity with an open mind towards the world, at the same time preserving its traditions and its uniqueness [29]. In many ways, the twenty five years of Chinese prosperity were similar to the twenty years of the Second Republic of Poland and its interbellum period. In an analogous manner, the Chinese old and modern centers fell to the ravages of war, as it was the case in Europe. The modernist center of Guilin, rebuilt after the war, is slowly gaining the same momentum as the rest of the city (fig. 4a). This state of affairs is due to the Chinese transformation. The effort to gentrify the cities of China is a mixture of stiff, arbitrary, yet very professional zoning plans developed under the auspices of the Ministry of Planning in Beijing, in a style that screams of bolshevism and yet is fueled by Western thought, for instance in the form of ordering, acknowledging and implementing the advice of Westerners like Rem Koolhaas, among others [15].

The phenomenal predilection of the Chinese to setting up parks and urban gardens has caused them to become a natural, integral part of new city planning endeavors. In Guilin, the famous Park of the Seven Stars is one such venture, with its beautiful landscape expanded by a beautiful view of the mountains that surround the city. This deliberate design uses the Japanese concept of *shakui*, translated as "borrowed landscape". The new downtown park, located at the heart of the city's organism, is a masterpiece of modernity in gardening, with the simultaneous influence of tradition and an unpretentious blend of humanism - a friendliness towards all generations all the cultures of its patrons and passersby (fig. 4b). The new park, which features a lake, is located near the aforementioned historical/rebuilt park, through the inlets and straits that are typical of Chinese urban design. Above one of these inlets there is a postmodernist glass bridge (fig. 5a). It was inspired by the famous Palladian Bridge, located in the Prior palace and park estate in England.

The outskirts of Guilin are tied with the center in terms of transport. The complicated terrain of these areas favors ambitious transportation solutions, both in the technical and aesthetic sense. The numerous trains and elevators, kept in the high-tech style, have metal and glass cladding. These technocratic-seeming ventures are remarkably well integrated into the burgeoning landscape. For instance, the rail line connecting the famous caves travels along raised steel bridges, that intertwine with the branches of the plane-trees (fig 5b). The mountainous satellite village of Longji is a great complement to the both traditional and experimenting Guilin. It is known for its steep farming terraces with tea plants and rice being grown. Its great advantage is the experimental touristic stimulation that it has been subjected to. Part of this endeavor is the construction of a large number of hotels, commercial and public buildings (like a library) along a winding, serpentine mountain road.

The structure of these buildings is part prefabricated and part made from scratch by the professional builders on the site, with the help of the local population. The buildings that are being built have a form that is traditional in its outline, yet it uses modern technology like glued laminated timber, with large panoramic windows and intriguing details that combine tradition with modernity. It is an experiment that fuses cold state-run planning with local architectural design, along with an experiment in the participation of the local populace in the state production cooperative. It is a case study of the so-called distant province, where a developing small city and its villages partake in the Chinese experiment: the combination of communism with democracy and a free market economy.

7.2. The most beautiful of the smallest Chinese organically structured cities – Yangshuo in the Guangxi (Kuangsi) region

The city of Yangshuo, located on the Li river, lies around 80 kilometers below its course from the previously discussed county-level city of Guilin, to which it is administratively subordinated. From the point of view of landscape and urban design, as well as from an analysis of its functioning, both of them can be termed as "siblings". Both possess numerous partner cities with a similar tourism and landscape profile, for instance Kazimierz Dolny. However, the twice as small scale of Yangshuo, which has around 250 000 inhabi-

tants within its main urban structure, puts both of these cities in an obvious position of hierarchy [9]. The uncommon charm of the smaller Yangshuo, its homeliness and friendliness towards people evens out this imbalance somewhat and makes both cities incredibly attractive to tourists. An important difference in its comparison with Guilin is the role of nature and the open landscape in Yangshuo in relation to its built environment and urban layout. It is a *tiny islet of a city, surrounded by a kingdom of mountains, slit by a band of water* [11].

A sail down the Li river from Guilin to Yangshuo is a standard, "must see" super tourist attraction of China. It can be compared to the role which is fulfilled by the trip down the Dunajec in Poland. The most picturesque mountainous part of the trip above Yangshuo is depicted on the popular twenty Yuan bill. It is in fact a very popular region with mountain climbers. The trend was started with climbers from the USA, who discovered it in the early 1990's. The current version of the guide to the area lists over 200 individual hiking trails through rocky terrain, with a rising rate in their exploration. The mountain climbing community of the area is becoming more and more international, with a growing number of Chinese men and women, including locals.

Cycling tourism is also becoming popular, as well as landscape tourism. A record example in this area is a still healthy one thousand and three hundred years old fig tree that grows in front of the city, the age of which has been scientifically proven. Yangshuo is located on a flat basin on the bank of a turn of the Li river, near the mouth of the local Yulong river. It is a phenomenal placement, appearing as though at a stone gate (fig. 6a), or in the recess of a plate - a cirque surrounded by mountains on every side except the part where it connects with the river coast (fig. 6b). The coastline's flat, horizontal terraces offer a peace that calms the emotions caused by the towering, dramatically vertical mountains peaks [16].

The official history of Yangshuo began 1400 years ago, with its founding taking place during the Sui dynasty period (581-618 CE), when the city was named as the seat of its county. Construction was started by the delineating of the main alley, called the Western Road "since forever" (fig. 7a, 7b, 8a, 9a, 9b) [17]. It is still, as it was for centuries, the spine of the city, having been turned into a pedestrian walkway slightly more than ten years ago. It is brimming with shops, commercial services and apartments on the higher levels of buildings, as well as in the numerous urban "recesses" (fig. 8b, 10a). The farther away from this geometrically perpendicular structure of lines, there is a gradually more natural layout, which brings about the atmosphere of a small town, or even that of village, slowly transforming into a zone of parks and gardens that encircle the city center. [13].

in a great many places, the direct proximity of the mountains forms a complementation or halts the spread of the built environment (fig. 8b, 9a, 10a). They create fantastic backdrops of the city's vistas. The city, in light of its aesthetic attractiveness and its tourist business, has a proportionately large share of foreign residents who own shops, restaurants, travel agencies and similar businesses. Statistically, there are a lot more signs in languages other than Chinese in Yangshuo and the number of mixed marriages in relation to the total population is the highest in all of China [18].

So-called backpack tourism, mostly practiced by the young, started around 1980, only to take on significant proportions around the year 1990, drawing a wide range of participants, including families and excursionists. At first, the ranks of the tourists were almost exclusively made up of foreigners, only to slowly gain an ever growing number of Chinese, with their number breaking the half-way point in 2005. Another aspect that is taken up in the statistical studies of Yangshuo is its largest percentage of English-speaking inhabitants nationwide. The matter is that much more exciting as the population has a relatively high number of farmers and fishermen [18].

Both of the cities that were mentioned above were visited and praised by leading statesmen, which was noted in chronicles and the media, as well as in the scientific journals of sociologists [18]. A tried and true admirer of the smaller of them was the famous politician and expert on Chinese affairs, Henry Kissinger, the US Secretary of State and the co-

creator of the Chinese-USA reconciliation. Following in his footsteps in thawing China-US relations, the controversial Republican president Richard Nixon visited Guilin along with Chairman Mao Zedong, in the last year of the latter's life, in 1976. Nixon is said to have heard the following words from the Chairman: "I like it when the right rules the West, mister President". The third VIP, who was known to like Yangshuo, was the president of neighboring Vietnam, the cult communist leader Ho Shi Minh, who claimed that he would very much like to live there, yet that it was impossible, as he was the president of Vietnam [18]. To sum it all up, Chinese urban design: both in its geometric and organic forms is a grand and sadly not well known phenomenon of culture, which is why it deserves more attention and inspires the modern scholar and beholder to various important reflections.

BIBLIOGRAPHY

- [1] *Ancient Chinese Urban Planning*. Wikipedia, webpage: http://en.wikipedia.org/Ancient_Chinese_urban_planning, accessed on 2015.01.10.
- [2] Bai Y. *On the Early City and the Beginning of the State in Ancient China*. Brochure handed out at a lecture that took place on the 23 of May at the Bureau of International Cooperation, Hongkong, Macao and Taiwan Academic Affairs Office. Published by the Chinese Academy of Social Sciences. Web version. 2009 :<http://dontnomuch.egloos.com/v/2982402>, accessed on 2014.11.01. 2003.
- [3] Calvino I. *Niewidzialne Miasta*. Wydawnictwo W.A.B. Warszawa, 134 p. 2013.
- [4] Chang K.C. *Urbanism and The King in Ancient China*. World Archaeology. Iss 6, June: *Political Systems*. Publ. Routledge – Taylor & Francis. London, p. 2-15. 1974.
- [5] Czuang-Tsy. 1953. *Prawdziwa księga południowego kwiatu*. Wydawnictwo PWN. Warszawa, p. 364, passim.
- [6] Davis K. *The origin and Growth of Urbanization in the World*. The American Journal of Sociology. Vol. 60. Iss. 5 - March: World Urbanism. Wyd. University of Chicago. Chicago, p. 429-437. 1955
- [7] Davis K. *Cities: their Origin, Growth and Human Impact*. Seria: Readings from Scientific American. Publ. W. H. Freeman & Co Ltd. Macmillan Publishers. Londyn, p. 298.1973.
- [8] Gill N.S. *Walled Chinese Cities – first grew up along the Yellow River – in the Shang Dynasty*. Thanks to the National Geographic web portal, webpage: <http://ancienthistory.about.com/od/chinadynasties/a/042311-Shang-Dynasty-Walled-Cities.htm>, accessed on 2015.01.10. 2015.
- [9] *Guilin–Yangshuo*. Praca zbiorowa. Volks-Kunstverlag – Editionsdes Beaux-Arts du Pauple. p. 64. Beijing, 1986.
- [10] Halizak, M. E. *One International Relation or Many? Multiple Worlds, Multiple Crises*, Sources: *Ósmy Paneuropejski Kongres Stosunków Międzynarodowych. Wprowadzenie*. 18 of September. Commercial print. Webpage: http://ptsm.edu.pl/index.php?option+com_content&view+articler&id+74.8-paneuropejski-kongres-stosunkow-miedzynarodowych, Dostęp 2013.12.10. 2013.
- [11] Yangshuo <http://www.chinatravelca.com/wp-content/uploads/Yangshuo>. Dostęp 2015.02.11
- [12] Guilin stands <http://www.tourismonthedge.com/places/asia/guilin> Dostęp 2015.02.08
- [13] Jencks Charles. *Znaczenia chińskiego ogrodu*. W: *Estetyka chińska*. Ed. Zemanek A. Publ. Universitas. p. 337-345. Kraków, 2007.
- [14] Keswick, Maggie. *Okiem malarza*. W: *Estetyka Chińska*. Ed. Zemanek, Adina. Publ. Universitas. Kraków, p. 319-335. 2007.
- [15] Koolhaas Rem, Inaba Jeffrey. *Great Leap Forward*. Red Chuchua nJudy Hung. Harvard University Press – Taschen Verlag. Cambridge Massachusetts – Köln., p. 710
- [16] Kozyra A. *Asymetria (fukinsei). Prostota (kanso). Wzniosłość (kokō)*. In: *Estetyka zen*. Wydawnictwo Trio. Warszawa, p. 382-387 (p. 440). 2010.
- [17] Lewis M.E., *The construction of space in early China*. Seria: *Chinese philosophy and culture*. Wyd. Suny Press, State University of New York, p. 498. New York, 2006.
- [18] Lancaster, Roy. *Travels In China. A Plantsman's Paradise*. Publ. Antique Collectors' Club. Woodbridge, p. 516, passim. 1989.
- [19] Lao-Tsy. *Tao te King*. Ed. Le Guin, Ursula K. Wydawnictwo Sic. Warszawa, p. 132.

- [20] Lewis M.E., *The construction of space in early China*. Part of the series: *Chinese philosophy and culture*. Publ. Suny Press, State University of New York. p. 498. New York, 2010.
- [21] McGee T.G.; Lin, G.C.S.; Wang, M.; Marton, A.; Wu, Jaiping. 2008. *China's Urban Space. Development under market socialism*. Seria: *Studies on China in Transition*. Publ. Routledge – Taylor & Francis. p. 288, passim. London. 2006.
- [22] Murowchick, R.E.; Cohen, D.J. *Searching for Beginnings: Great City Shang, City Song*. The Review of Archaeology. Half-yearly. Vol. 22. Iss. 2 jesień. Publ. ROA. Williamstown, Massachusetts, p. 161-196. 2001.
- [23] Nietzsche, F. (new translation). *To rzekł Zaratustra*. Wyd. Od Do. p. 388. Łódź, 2012
- [24] *Nowe Dialogi konfucjańskie. Próba rekonstrukcji*. Ed. Quian Ning. Publ. Firma Księgarska Olesiejuk. Ożarów Mazowiecki, p. 278. 2014.
- [25] Ou Xianming i in. *Guilin – a fantastic dreamland*. Ed. Li Ke Ping. People's Publishing House. Guangxi, p. 96. 2000.
- [26] Polo M. 2010. *Opisanie świata. Z przedmową Umberto Eco*. W.A.B., part of the series Terra Incognita. Warszawa, p. 856 Classic edition: Polo, Marko. 1954. *Opisanie świata*. P.I.W. Warszawa, p. 805.
- [27] Quinghua G. *Yingzao Fashi: Twelfth-Century Chinese Building Manual*. Journal of the Society of Architectural Historians of Great Britain. Vol. 41: *Architectural History*. Cardiff, p. 1-13. 1998.
- [28] Schinz A. *The magic square: cities in ancient China*. Publ. Axel Menges. Fellbach-Stuttgart, p. 428. 1996.
- [29] Sen-Dou C. *The Historical Trends of Chinese Urbanization*. Annals of the Association of American Geographers. Vol. 53. Iss. 2-June. Taylor & Francis–Routledge. Abington, p. 350-358. 1963.
- [30] Sit, V.F.S. *Chinese City and Urbanism: Evolution and Development*. World Scientific Publishing Co. Inc. Academic Complete River Edge. New Jersey, p. 356. 2010.
- [31] Stapleton K. (Red.). 2013. *Urban Change and Modernity*. Web version: <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780199920082/obo-9780199920082-0031.xml>
- [32] Thubron. Colin. *Za Murem. Podróż po Chinach*. Wydawnictwo Czarne. Wołowiec, p. 444
- [33] *Tiananmen and Chang'an Avenue 1950-1964*. 1964. Publ. Xinhua News Agency. p. 6-48. Beijing, 2015.
- [34] Trewartha G. 1952. *Chinese Cities: Origins and Functions*. Annals of the Association of American Geographers. Vol. 42. Iss. 1: March. Waszyngton, p. 69-93.
- [35] Vidličková S. 2013. *China 1. Neolithic and Bronze Age*. Wyd. EMMAF. Eastern Mediterranean Maritime Archaeology Foundation webpage: http://www.emmaf.org/kris_lorenz/wp-content/uploads/2014/04/4-23-2014-ArchofUrbanism-China-1.pdf, accessed on 2014_12_15.
- [36] Wheatley P. *Archaeology and the Chinese City*. World Archaeology. Vol. 2. Iss. 2, October: Urban Archaeology. Wyd. Routledge. Taylor & Francis. London, p. 159-185.
- [37] Zhang Liping. *World famous Guilin Landscape*. People's Publishing House. Guangxi, p. 48. 1970.

O AUTORZE

Prof. w Pracowni Projektowania Architektury Krajobrazu, Instytut Architektury Krajobrazu, Wydział Architektury, Politechnika Krakowska. Założyciel, właściciel i kierownik pracowni „Studio AS”. Członek Komitetu Architektury i Urbanistyki P.A.N. Prowadził wykłady i warsztaty w 15 krajach: Europy, Azji oraz obu Ameryk.

ABOUT THE AUTHOR

Professor of Architecture, in The Atelier of Landscape Architecture Design, Institute of Landscape Architecture, Faculty of Architecture, Cracow University of Technology. Founder, owner and leader of the “Studio AS”. Member of the Committee of Architecture and Urbanism in the Polish Academy of Sciences. He performed lectures and workshops in 15 countries in: Europe, Asia and both of the Americas.

Kontakt | Contact: wkosinski@poczta.onet.pl tel. +48/511-906-665.